

OSMANLININ DÜŞÜNCE SUÇLULARI VE AHMET SAMİM BEY ÖRNEĞİ OTTOMAN THOUGHT CRIMINALS AND CASE OF AHMET SAMİM BEY

Tuba ÖZHAZİNEDAR*

Öz

Düşünce ve ifade hürriyeti demokrasinin temel unsurlarıdır. Düşünce ve ifade hürriyetini elde edebilmek için insanoğlu ilkçağdan beri mücadele vermiştir. Bu hak fikirlerinden dolayı kınanmamak, haber ve fikirlere her yoldan ulaşabilmek, elde ettiği fikirleri özgürce yayabilmek anlamındadır. Düşüncenin iletilebilmesi, dolaşımının sağlanması, bireylerin ve toplumun bilgilenmesinin sağlanması basın yayın ve kitle araçlarıyla sağlanır. Osmanlı Devleti basın ile 1831'de yayınlanan Takvim-i Vekayi gazetesi ile tanışmıştır. Tanzimat'la birlikte basın fikir verme, halkı aydınlatma ve yeri geldiğinde muhalefet edebilme özelliğine dönüşmesiyle birlikte Tercüman-ı Ahval 'in 1864 yayın hayatına başlamasıyla devletin gazeteler ve basın ile mücadele etme dönemi de başlamıştır. Devlet kendisine aykırı gelen her sesi susturmak için basına sınırlamalar getirmiştir. İlk yasal düzenleme 1864 senesinde hazırlanan 1864 Matbuat Nizamnamesi olmuştur. Yıllar itibarıyla çeşitli nizamnameler hazırlanmıştır. Başlangıçta oldukça küçük bir kitle olan basın ve yayın II. Meşrutiyet ilanı ile beraber sayıları, çeşitleri, nitelikleri ve nicelikleri artmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğunun muhalefet yapması, halkı bilinçlendirmesi devleti tedirgin etmiş ve kendisini koruma altına alacağı çeşitli tedbire sevk etmiştir. Bunların bir kısmını basın ve yayına getirilen yasal kısıtlamalarla, sansürlerle, cezai yaptırımlarla susturulmuş, yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı durumlarda ise ya sürgüne gönderilmiş ya da yaşam hakları ellerinden almıştır.

Bu çalışmada Osmanlı Devletinde ilk gazetesinin basımıyla başlayan ve II. Meşrutiyet'e dönemine kadar uzanan düşünce ve ifade hürriyetini kısıtlayan yasal düzenlemeler ile çoğu zaman usulsüzce kapatılan gazeteler ve muhalif oldukları için yaşam hakları ellerinden alınan gazetecilerin ifadeleri işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Basını, Yasal Sınırlamalar II. Meşrutiyet Dönemi, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hasan Fehmi Bey, Ahmet Samim Bey.

Abstract

Freedom of thought and expression are the basic elements of democracy. In order to obtain freedom of thought and expression, mankind has been fighting since the first ages. This right covers not to be condemned because of ideas, to be able to reach news and ideas through all kinds of media, to be able to spread the ideas obtained freely. Communication and dissemination of ideas, provision of information to the individuals and to the community are provided through the press and mass media. Takvim-i Vekayi newspaper's publication in 1831 was the first experience of the Ottoman Empire with the press. With the Tanzimat period, when the press had the opportunity to spread ideas, illuminate people and express the ideas of the opposition as well, and the Tercüman-ı Ahval was launched in 1864, the state's struggle with the press also began. The state had imposed restrictions on the media to silence any opinion that went against it. The first law put into action was the Matbuat Nizamnamesi (Press Law), 1864. Various regulations were prepared in due course. The press and mass media, which was small in scale at the beginning, grew variety, quality and quantity wise after the declaration of the 11nd Constitutional Monarchy. The fact that a great majority of them were on the opposition side and aimed to raise public awareness of their own views had made the state uneasy and led various measures to be taken in defense. Some of them were silenced by the restrictions, censorship, penal sanctions put into action, and at the point these measures were not found sufficient, the journalists were sent to exile or they were deprived of their right to live.

In this study, the legal regulations restricting the freedom of thought and expression, which were initiated together with the publication of the first newspaper in the Ottoman Empire and continued until the 2nd Constitutional period, the newspapers closed unlawfully, and the dissident journalists whose rights of life were taken away have been examined.

Keywords: Ottoman Press, Legal Restrictions, 2nd Constitutional Period, Committee of Union and Progress, Hasan Fehmi Bey, Ahmet Samim Bey.

Giriş

İfade özgürlüğü; bireylerin özgürce bilgiye, habere ve başkalarının fikirlerine ve düşüncelerine ulaşabilmesi, elde ettiği çıkarımdan ve düşünceden dolayı kınanmaması ve sahip olduğu fikirleri tek başına ya da başkalarıyla birlikte çeşitli kanallar aracılığıyla serbestçe açıklayabilmesi, anlatabilmesi ve savunabilmesi anlamına gelmektedir.¹İfade özgürlüğü en temel insan hakkı olmakla birlikte özgür ve demokratik bir düzen için de kurucu öğedir. Demokrasinin işleyebilmesi için esas olan ifade özgürlüğü ile toplumu ve devleti ilgilendiren konularda fikir beyanının teminat altına alınması sağlanır.²

* Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

¹ Turabi, Selami (2016). *İfade ve Basın Özgürlüğü*. Ankara: Adalet, s.4.

² Gören, Zafer (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş T.C Anayasa Eki İle*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, s. 419-420.

İfade özgürlüğünün ortaya çıkabilmesi için düşüncenin oluşması akabinde kişinin bilgi kaynaklarına özgürce ulaşabilmesi, edindiği bilgileri seçebilmesi ve bunun için de hukukun teminatı ve güvencesinin sağlanmış olması gerekmektedir. Elde edilen ifadeler, fikirler ve kanaatler; yazı, resim, sinema, tiyatro ile açıklanabildiği gibi toplantı, gösteri, dernek, siyasi parti yâda sendikalar aracılığıyla da ifade edilebilir.³

İfade özgürlüğü kişilere eleştiri de bulunabilme ve görüş beyan edebilme hakkı tanıdığı için herkese istediği gibi düşünmekte, istediği fikre inanmakta serbesttir. Düşüncenin özgürce ifade edilebildiği ülkelerde bireysel gelişimin üst seviyelerde olduğu gözlenmekle birlikte dinamik, yaratıcı ve erdemli bireyler teşekkül eder.⁴Düşüncenin özgürce ifade edilebildiği ortamlarda demokratik kurumlar varlıklarını sürdürmekte ve gelişme olanağı bulabilmektedirler. Çoğulcu bir toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında destek işlevi görmesi açısından ifade özgürlüğü önemli bir değere sahiptir.⁵

Bu kapsamda ele alındığında düşünce özgürlüğünün önemi herkes tarafından kabul edilir bir değerdedir. İnsanlar sahip oldukları düşünce ve kanaat hürriyetlerini ifade etmekte kullandıkları vasıtalarla toplumu etkileyebilirler. Bu yüzden geçmişten günümüze kadar olan süreçte gerekçe gösterilerek ifade özgürlüğü pek çok yasaklara ve cezai müeyyidelere maruz bırakılmıştır.⁶ İnsanlar, düşünce hürriyetini yüzyıllarca süren bir mücadeleden sonra elde etmişlerdir. Bu mücadelede pek çok insan yaşamını yitirmiştir. Engisizyon döneminde sayıları yüz binleri bulan pek çok insan düşüncelerinden dolayı fiziksel şiddete maruz bırakılarak katledilmiştir. Rönesans ile başlayan ifade özgürlüğü matbaanın bulunmasıyla şahlanışa geçmiş böylelikle bilgi kilisenin tekelinden kurtulmuştur.⁷

İfade özgürlüğünün hukuksal olarak tanınması ise İngiltere’de 1689’da ilan edilen Haklar Bildirgesidir. Böylelikle, İngiliz parlamenterleri parlamentodaki oturumlarda ifade ettikleri sözlerinden dolayı haklarında herhangi bir kovuşturmayaya uğramayacaklardı. İngiltere’de ilan edilen haklar bildirgesindeki ifade özgürlüğü sadece parlamentere tanımıştır.⁸

12 Haziran 1776’da ilan edilen Virginia İnsan Hakları Bildirisinin 12 madde ile basın hürriyeti tanınmıştır. Bildirgede net bir şekilde ifade özgürlüğü tanımlanmış olsa da özgürlüğün sınırsız olmadığı net bir biçimde belirtilmiştir. Özgürlük belirli şartlarda ve durumlarda sınırlandırılabilirliği ifade edilmiştir.⁹ 1789 Fransa İnsan Hakları Bildirisi ile tanınan hakla birlikte “Düşünce ve Kanaatlerin” özgürce ifade edilmesi tanınmış böylece her Fransız vatandaşı özgürce konuşabilecek, yazabilecek ve yazdığını neşredebilecekti.¹⁰

Düşünce ve kanaati açıklama özgürlüğünün en olağan yollarından birisi ise basındır. Belirli bir olay, konu ve durum hakkındaki düşünce ve kanaat genellikle basılmış eserlerle, yani gazete, dergi, kitap, broşür, bildiri veya el ilanı yolu ile açıklanır. Kişilerin düşüncelerini açıklamaları ve çeşitli konularda bilgi edinmeleri, düşünce ve görüşlerin yazılı ve görsel basın aracılığıyla başka kişilere, topluma ulaştırılabilmesine bağlıdır.¹¹

Basın aracılığıyla açıklanan görüş ve ifadelerde hükümet ile birlikte çeşitli kurum ve kuruluşlar eleştirilerek vatandaşların olaylar hakkında bilgi edinmeleri, olaylar hakkında düşünmeleri sağlanır. Düşüncenin basın yoluyla ifade edilmesinde etkin bir aracı olduğu kabul edilirse demokratik sistemlerde “basın özgürlüğü” düzenlemesi ve sağlanması zorunluluk arz eder. Bu nedenle siyasi iktidarlar, basın hürriyetinin sağlanması yönünde, hürriyetleri somutlaştırmakla yükümlüdürler.¹²

Basın özgürlüğünün tam manasıyla gerçekleştirilebilmesi için hem gazetecilerin hem de okurların ayırımı tâbi tutulmaksızın, demokratik bir ortamda varlık gösterebilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devletinde ise basın, devlet gelenekleri ve çok uluslu yapısının vermiş olduğu zorluklar nedeniyle devlet gücünü ve otoritesini basının etki alanını kısıtlamakta kullanmıştır.¹³

³ Sunay, Reyhan (2011). *Avrupa sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, s. 12.

⁴ Karan, Ulaş (2018). *İfade Özgürlüğü*. Ankara: Mrk Baskı ve Tanıtım, s. 59.

⁵ Kamber, Suat (2012). *İfade Özgürlüğü*. Ankara: T.C Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, s. 9.

⁶ Özhan, Hacı Ali & Özipek, Bekir Berat (2003). *Yargıtay Kararlarında İfade Özgürlüğü*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, s.3.

⁷ Anar, Erol (2000). *İnsan Hakları Tarihi*. İstanbul: Çivi Yazıları, s. 272.

⁸ Akgül, Mehmet Emin (2012). *İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.61,C 1, s. 4.

⁹ Akarcalı, Sezer (1989). *Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.44, S. 1, s. 270.

¹⁰ Anar, a. g. e. s. 274.

¹¹ Acabey, Mehmet Beşir (2011). *Basın Özgürlüğü ve Bu Özgürlüğün Bir Sınırı Olarak Kişilik Hakkı*. Journal of Yaşar University, C.8 Sayı: Özel, s. 2.

¹² Akarcalı a.g.m., s. 266

¹³ Özkorkut, Nevin Ünal (2002). *Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, C.3, S.51, s. 71.

Osmanlı Devleti'ne matbaanın, gazetenin, derginin ve çeşitli basın yayın aracının girmesi, bu araçların kurulması ve yaygınlaşması belli safhaları izleyerek ve çeşitli zorluklar geçirerek günümüze kadar gelmiştir.¹⁴

1. Tanzimat Döneminde düşünce ve ifade

Basının tarihsel seyrinde Tanzimat'ın ilanı oldukça önemlidir. Çünkü Tanzimat'ın ilanıyla birlikte düşünen üreten sorgulayan aydın bir kitle ortaya çıkmıştır. Bu aydın grup ülkenin sorunlarını ifade edebilmek, halkı bilinçlendirmek ve düşüncelerini kamuoyuna iletebilmek için basını aracı olarak kullanmışlardır. Bu soran, sorgulayan ve üreten kesim yaygınlaştıkça, kendi varoluş platformunu aramaya başlamışlardır. Belirli bir yurttaşlık bilincini kazanan aydınlar, duydukları sorumluluk sebebiyle düzenin eleştirisine dair tepkilerini kamuoyuyla paylaşmak istemişlerdir.¹⁵

Kamuoyunun bilinçlenerek vereceği tepkiden çekinen yönetim kendini korumak adına denetim mekanizmalarını geliştirme yoluna gitmiştir. Devlet denetim mekanizması olarak ilk etapta sansür yöntemini kullanmıştır. Hükümet, düşünce ve ifade özgürlüğünün sağlanabildiği kanalları denetime tabii tutarak kendisine yapılmak istenen muhalefeti ortadan kaldırmanın yoluna gitmiştir. Denetimine karşı gelenleri ise yasalarla sınırlandırmış ve cezai yöntemlerle kontrol altında tutmuştur. Osmanlıdan günümüze basında sansür uygulamaları doğrudan gazeteciler üzerinden olmayıp ilk etapta matbaalarla denetim sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁶

Osmanlı Devletinde ilk yayınlanan gazete 1831 tarihinde Takvim-i Vakayi gazetesidir. Bu gazetenin çıkış amacı önsözünde de belirtildiği gibi Vakanüvüstlerin kendi dönemlerine ait olayları halkın ancak yirmi otuz yıl sonra öğrenmelerinden dolayı yaşanan mağduriyeti gidermektir. Halkın gerçekleri zamanında öğrenebilmesi için gazetenin yayınladığı açıklanır. Takvim-i Vakayi gazetesi İlk başta haftalık olarak yayınlanmış, daha sonraki zaman dilimlerinde on beş günde bir, daha sonra da ayda bir çıkarılmıştır. 1860 senesinde resmi gazete unvanını alan Takvim-i Vakayi 1879'da dizgi yanlışlığı yüzünden on iki yıl kapatılmıştır. On iki yılın ardından 1891'de yeniden yayın hayatına dönen gazete yine bir dizgi yanlışlığı yüzünden 1908 senesine kadar yeniden kapatılmıştır. En son olarak Takvim-i Vakayi gazetesi 1908'den İstanbul hükümeti düşmesine kadar geçen zaman süresince yayımlanmış, 4 Kasım 1922'de yayın hayatı tamamen sona ermiştir.¹⁷

Basın hayatında önemli bir yeri olan diğer bir gazete ise 1840 senesinde yayın hayatına başlayan ve Türk tarihinin ilk özel olan Ceride-i Havadis gazetesidir. William Churchill tarafından çıkartılan gazete çok fazla okur bulamamasından dolayı üçüncü yılın sonunda kapanmak durumunda kalmıştır. Churchill'in devlete yaptığı baskılar neticesinde gazetenin aylık devlet desteği 2500 kuruşa çıkartılmış ve yirmi iki yıllık yayın hayatı boyunca devletin yarı resmi yayın organı haline gelmiştir.¹⁸

Bu gazete yayın hayatına başlamadan önce hükümet neşriyat ile ilgili tedbirler almıştır. Devlet 1840 tarihine kadar Tabihane-i Amire'de kitap bastırma hakkını herkese koşulsuz tanınırken 1841 tarihinde yapılan bir düzenleme ile sınırlamaya tabii tutularak padişahın iznine bağlı olma şartı getirmiştir. Bundan sonra gazetelerin bir nüshası basımdan önce Tabihane-i Amire Nazırı'na kontrol için gönderilecekti.¹⁹

Böylelikle Osmanlı tarihinde basına uygulanan yaptırımların ilk resmi düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. 1854 yılında yapılan düzenle ile ruhsatsız çalışan özel matbaalara ruhsat alma zorunluluğu getirilmiştir. Özel matbaalarda basılan her türlü neşriyat basımının iznine tabii olma şartına rağmen bu şarta uyulmaması, her geçen gün ruhsatsız matbaaların çoğalması ve denetimsiz neşriyatın basılması devleti yeni bir düzenleme yapmaya sevk etmiştir.²⁰

1857 yılında hazırlanan Basmahane Nizamnamesine göre, basımevleri bundan sonra ruhsatsız kitap basamayacaklardır. Bu nizamnameye göre matbaa açmak isteyenler dilekçe ile başvuruda bulunacak, başvuruların neticesi olumlu bulunursa matbaa açabileceklerdi. Kitap, risale, gazete ve her türlü neşriyat basılmadan önce devlet memurları tarafından denetime tabii tutulacak ve Ayrıca matbaa sahibi ile

¹⁴ Benek, Kazım (2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 6 - 7, s. 30

¹⁵ Orhan Koloğlu (1994). Abdülhamid Basın Rejimi Deyimi Üzerine. *Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri*, 27-29 Mayıs 1992, (editör: Mübahat S. Kütükoğlu). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 37-40

¹⁶ Kabacalı, Alpay (1990). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları İstanbul, s.7-8.

¹⁷ Topuz, Hıfzı (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 16.

¹⁸ Özçelik, Tarık (2009). *Ceride-i Havadis'de Ziraat, Ticaret ve Sanayi Tartışmaları*. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, C.0, S. 56, s.474

¹⁹ İnuğur, Mehmet Nuri (2002). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: D&R, s. 181-183.

²⁰ Demirel, Fatmagül (2004). Osmanlı Devleti'nde Kitap Basımının Denetimi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 0, S.5, s.91-92

personelin kimlik bilgileri, matbaada çalıştırılan personelin sayısı ve matbaa hakkında bilinmesi gereken her türlü bilginin devlete bildirilmesi gerekecekti.²¹

Fikir gazeteciliğinin öncüsü olarak kabul edilen Tercüman-ı Ahval Türk gazetecilik tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. 1860'da Ağâh Efendi ve Şinasi tarafından yayımlanan Tercüman-ı Ahval İnsanların düşünce ve ifade hürriyetlerine sahip oldukları söyleyerek sıklıkla hak, hukuk, adalet, meşrutiyet, reis-i cumhur, kavramlarına yer verir. Hükümete yönelik eleştirilerin ilk kez ifade edildiği gazete Mehmet Şerif Beyin, Ziya Paşa hükümetine yönelik eğitim politikalarını eleştirmesi üzerine 1861 senesinde on beş günlük süreyle kapatılmıştır.²²

Türk tarihin ilk defa yayını durdurulan gazetenin yoğun baskı altında kalması sebebiyle Şinasi Tercüman-ı Ahvalden ayrılır. Ağâh Efendi, gazeteyi Suphi Bey, Refik Bey ve Ahmet Vefik Paşa ile birlikte yönetmiş fakat gerekli başarıyı sağlamadığından dolayı gazeteyi 1866 yılından sonra kapatmıştır.²³

Tercüman-ı Ahval'den ayrılan Şinasi 27 Haziran 1862 Tasvir-i Efkârı çıkarır. Gazete ilk sayısında: *Devletlerin devamının yönettikleri toplulukların devamına, güçlü olmaları ise ülke ahalisinin iyiliği ve faydası yolunda gereken tedbirlerin alınmasına bağlı olduğu*, belirtilerek gazetecilikte eleştiri geleneğini başlatmıştır. Bu fikrin gazetede çalışan gazeteciler Nâmık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, Sami paşazade, Suphi tarafından da benimsenmesi hükümet ile gazeteyi karşı karşıya getirmiştir.²⁴

Hükümetin baskılarına dayanamayan Şinasi'nin Paris'e gitmesiyle Tasvir-i Efkâr'ın başmuharriri Nâmık Kemal olur. Nâmık Kemal makalelerinde ülkenin içinde bulunduğu durumu sıkça eleştirmiştir. Dönemin şartlarına göre makalelerinde işlediği konular Kolera salgınına hükümetin yeteri kadar ehemmiyet göstermemesi, mali durumun kötüye gitmesi, hükümetin Avrupalı devletlerin içişlerine müdahalesine izin vermesini artan siyasal bunalımda hükümetin çaresiz kalması son olarak da Girit bunalımından Avrupalı Devletlerin yararlanmaya çalışması ve hükümetin vermiş olduğu tavizler eleştirilir.²⁵

Hükümetin oklarını sürekli üstüne çeken Nâmık Kemal, yazmış olduğu 'Şark Meselesi' isimli makalesinde Avrupalı devletlerin Osmanlı devleti üzerindeki emellerinin ve devletin içinde bulunduğu ekonomik sorunların nedeni olarak devlet adamlarını gören Nâmık Kemal, devleti çöküşe götüren nedenleri tahlil etmesi hükümet tarafından tepkilere neden olmuş ve Nâmık Kemal'in gazetecilik yapması yasaklanmıştır.²⁶

Üzerindeki baskılara daha fazla dayanamayan Nâmık Kemal Paris'e gitmek durumunda kalır. Tasvir-i Efkâr'ın Yeni Osmanlılar Cemiyetinin yayın organı haline gelmesiyle tamamen muhalif bir kimliğe dönüşen gazete hükümetin tepkisini çekmekte gecikmez ve 830.cu sayının sonunda süresiz olarak kapatılır.²⁷

Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde yer alan temel hak ve hürriyetlere dair konuların, fikirsel tartışmaların ve hükümete yönelik eleştirilerin artması, sayıca neşriyatın bu kadar az olması dahi devleti tedirgin etmeye yetmiş ve bunun için yasal düzenlemelere gitmiştir. İlk basın kanunu olan 1864 Matbuat Nizamnamesi Fransa'dan örnek alınarak hazırlanmıştır. Cezai hükümler içeren nizamnamede aynı zamanda tüzükteki basın davalarına hangi mahkemelerin bakacağı da belirlenmiştir.²⁸

Hazırlanan nizamnameye göre siyasi nitelikte neşriyat çıkarmak isteyenler izne tabii tutarak Osmanlı uyrukları için Maarif Nezaretine müracaat koşulu, ecnebi uyruklular için Hariciye Nezaretine başvurularını istenilmektedir. Ruhsat alabilmek için ister Osmanlı uyruğundan olsun, ister yabancı uyruklu olsun otuz yaşını bitirmiş, daha önce hiç hüküm giymemiş, tüm kişilik haklarını kullanabilir durumda olması gerekmektedir. İmzasız yayın yapmak yasaklanırken her gazetenin sorumlu bir müdürünün bulunması, gazetelerin bir nüshasının matbuat müdürlüğüne verilmesi suretiyle gazete basılabileceği maddesi eklenmiştir. Ayrıca nizamname yabancı ülkelerde basılan ve Osmanlı Devletini küçük düşürücü yayınlar yapan gazetelerin ülkeye girmesini yasaklıyordu.²⁹

²¹ Mehmet Nuri İnuğur, a.g.e, s, 200.

²² Koloğlu, Orhan (2013). *Osmanlı'dan 21 Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif, 2013,s,46.

²³ Akbulut, Uğur (2013). Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876). *Turkish Studies*, C. 8, S.5, s,42

²⁴ Yazıcı, Nesimi (2011).Tasvir-i Efkâr. *İslam Ansiklopedisi*, c. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 138-140.

²⁵ Doğaner, Yasemin (2012).Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, , C.29, S. 1, s,112

²⁶ Musa Gümüş (2010). Nâmık Kemâl'e Göre "Şark Meselesi" ve Osmanlı Devleti'ni Çöküşe Götüren Sorunlar. *History Studies*, C.2, sayı: Ortadoğu Özel Sayısı, s,147.

²⁷ Benek, M. Kazım. (2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu Ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S. 6-7, s, 33.

²⁸ İnuğur, a.g.e, s,202.

²⁹ Alpay Kabacalı, a.g.e,s,26.

Nizamname ayrıca verilecek cezaları da belirliyordu. Buna göre Nizamname koşullarına uymayanlar hapis ve para cezası ile cezalandırılacaklar ve çıkarılan gazeteler de mahkeme kararı olmadan geçici ya da süresiz kapatılabilecekti. İfade özgürlüğüne oldukça sınırlama getiren nizamnameyle yönetim, nazırlar ve diğer devlet görevlileri hakkında eleştirel nitelikte yazılar bulunduğu takdirde gazeteler hükümetçe bir ay süre ile kapatılabilecekti. Ve bu zaman zarfında gazete hakkında mahkeme tarafından üç kez aleyhte hüküm vermişse gazete ve süreli yayınlar hükümetçe geçici ya da kesin olarak yayını durdurulabilecekti.³⁰

Kurallara uymayanlar hakkındaki cezai yaptırım 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun ilgili hükümlerine göre düzenlenmiştir. Bir gazeteye Cezai yaptırımın uygulanabilmesi için yayının devletin iç güvenliğini ve asayişini tehdit eder nitelikte olması, hükümet, bakan, padişah ve dış devlet temsilcileri hakkında hakaret içeren ifadelerin yer alması gerekmektedir.³¹

Ayrıca devlete zararı olan kitap ve risaleleri basan matbaaların yayınlarına Zaptiye tarafından el konulacaktır. Nizamname hükümlerine aykırı hareket eden matbaalar, merkezde ise Zaptiye Nezareti tarafından ve taşrada ise valiler tarafından kapatılacaktır. Bu süre zarfında mahkeme tarafından üç kez hakkında hükme tabii tutulan matbaalar da süresiz olarak kapatılacaktır.³²

Tasvir'i Efkâr gazetesi Namık Kemal'in de yurtdışına gitmesinden sonra Recaizade Mahmut Ekrem tarafından yayınlanmaya devam etmiştir. Gazete, Namık Kemal'in çizgisini sürdürmüştür. Ayrıca bu dönemde yayın hayatına Ali Süavi tarafından çıkartılan Muhbir, Eğribozlu Mehmet Arif Bey tarafından çıkartılan Ayine-i Vatan ve Ayetullah Bey tarafından Utarit gibi yeni gazeteler başlamıştır.³³

Muhbir Gazetesi Ali Süavi tarafından 1866 senesinde yayımlandı. Gazete siyasi ağırlıklı yayın yapan gazete dönemin yönetimine karşı ciddi muhalefet yapabilen ilk Türk gazetesi olma özelliğine sahiptir. Ali Süavi dönemin en ağırlıklı meselesi olan Girit sorununda hükümetin tutumunu yetersiz bularak hükümeti sert bir dille eleştirir. Ali Süavi'nin Girit'te bir anayasaya dayalı parlamenter sistemin kurulmasını önermesi, Belgrat kalesinin kaybedilmesindeki ifadeleri ve Mısır Valisi Hıdiv İsmail Paşa hakkında kaleme aldığı yazılar hükümet tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Bunun üzerine matbuat nizamnamesinin hükümleri gerekçe gösterilerek Muhbir gazetesi bir ay süreyle kapatılmış, Ali Süavi, Kastamonu'ya sürgün edilmiştir.³⁴

Abdülaziz'e muhalif olan Mustafa Fazıl Paşa'nın Osmanlı yönetimine karşı muhalefet amacıyla Namık Kemal, Ziya Bey ile beraber Ali Süavi'yi de yanına davetiyle muhbir yayın hayatına Londra'da devam eder. Gazete daha ilk sayısında, "*Muhbir doğru söylemek için yasak olmayan bir memleket bulur, yine çıkar*" diyerek başladığı Londra'daki yayın hayatından hükümete yönelik eleştirilerin sertleşmesi üzerine Muhbir'in Osmanlı ülkesine sokulması da yasaklanmıştır.³⁵

Siyasi nitelikli yayınların artması, hükümetin sıkça eleştirilmesi Ali Paşayı endişeye sevk etmiş Kararnâme-i Âli 27 Mart 1867'de yayınlanmıştır. Kararnameye göre;

"İstanbul'da çeşitli dillerde basılan gazetelerin bir kısmının bir süreden beri memleketin genel çıkarlarına aykırı birtakım zararlı düşünceler ve yalan haberler yayınlamakta, birçok uydurma ve yalanlarla zihinleri karıştırma, bunun sonucu olarak da halk arasında çatışmaya yol açmakta"

"Asayiş ve düzeni korumak gerektiğinden, bu türlü gazete ve dergilerin bütün devlete ve bütün millete dokunan zararlarının önlenmesi için, Basın Nizamnamesinin hükümleri dışında olarak hükümetçe cezalandırma işlemine ve önleyici tedbirler alınmasına karar verilmiştir".³⁶

Hükümete gazete kapatma yetkisi veren 1867 tarihli 'Ali Kararname' yürürlüğe girmiştir. Bu kararnamelerin yürürlüğe girmesiyle basın yoluyla hükümet aleyhtarı fikirlerin yayılmasını önüne geçilecektir. Bu kanunname ile ifade hürriyetine duyulan tahammülsüzlüğün sonucunda ülkedeki aydınların yurtdışına kaçmasına ve orada hükümet aleyhine örgütlenmesini doğurmuştur. Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ağâh Efendi 29 Haziran 1868 de Londra'da "Yeni Osmanlılar Cemiyeti kurarak Hürriyet gazetesini çıkarmışlar, yine bu gazete vasıtasıyla hükümeti eleştirmişlerdir.³⁷

Ali Paşa Kanunnamesinden sonra yurtdışına kaçan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Süavi 1867'de Londra'da Hürriyeti yayınlarlar. Yeni Osmanlılar cemiyeti üyeleri tarafından çıkartılan gazetede Osmanlı

³⁰ Hıfzı Topuza.g.e.,s,44-45.

³¹ Ceylan, Ayhan (2006). Türk Hukuk Tarihi. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S:1, s, 147.

³² Kudret, Cevdet (1977). *Abdülhamit Devrinde Sansür*. İstanbul: Milliyet Yayınları, s,6.

³³Mazıcı Nurşen (1996). 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 5, S.18, s,134.

³⁴ Girgin, Atilla (2009). *Türkiye'de Yerel Basın*. İstanbul: Der Yayınları, s,49.

³⁵ Çelik, Hüseyin (2006). Muhbir. *İslam Ansiklopedisi*,(c.31, s.32-34) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

³⁶ Cevdet Kudret, a.g.e, Sahife 7

³⁷ İskit, Servet (1943). *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. İstanbul: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü s. 24-26

idareleri oldukça sert bir şekilde eleştirilir. Ali Süavi'nin Âli Paşa Muhakemesi'nde Ali Paşa'nın öldürülmesi gerektiğini savunması üzerine gazetenin sorumlu müdürü olması sebebiyle Ziya Paşaya dava açılır. Dava sonucunda gazete kapatılır ve hapse mahkûm edilen Ziya Paşa mahkûmiyeti sona erdikten sonra İngiltere'den Cenevre'ye kaçar.6 Nisan 1870'te Hürriyet'i Cenevre'de yayınlamaya devam eder. Fakat yeni bir matbaa sağlanmadığı için yüzüncü sayısında yayın hayatına veda eder.³⁸

Basiretçi Ali Efendi, Basiret Gazetesi 1869 senesinde yayınlanmaya başlamıştır. Gazeteci kadrosunda Suphi Paşazade Ayetullah Bey, İsmail Efendi, Celalettin Paşa, Halet Bey ve Ahmet Mithat ve Ali Süavi yer almaktadır.³⁹

Siyasi nitelik arz eden gazete, Basiretçi Ali Efendi tarafından dönemin padişahı Abdülaziz'in zaptiye nazırı Hüsnü Paşanın yaptığı eziyetleri kaleme almasından dolayı dört ay hapse mahkûm edilmiştir. Ali Efendi basiret gazetesinde, Ali Süavi'nin makalelerini yayınladığı için Mayıs 1878'de yakalanarak Taşkışla'da 5,5 ay süresince tutuklu kalmış; akabinde Kudüs'e sürülmüştür⁴⁰

24 Kasım 1870 tarihinde Namık Kemal ile Teodor Kasap'ın birlikte çıkardıkları Diyojen gazetesi, ilk mizah gazetesi olma özelliğini gösterir. Gazete yayınladığı eleştiriler sebebiyle üç defa farklı zaman diliminde kapatılmıştır⁴¹ Bu kararname ile matbuat nizamnamesi ilga edilmiş ve basın tamamen susturulmuştur. Hükümeti eleştiren birçok gazete Muhbir, Vatan, İbret, Hadika, Sirâc, Diyojen, süreli ya da süresiz olarak kapatılmıştır.⁴²

1870'de yayın hayatına giren İbret Gazetesi Aleksan Sarrafyan Efendi tarafından yayınlanmıştır. Gazete yayın hayatına başlamasından kısa bir süre sonra gerekli ilgiliyi göremediğinden dolayı kapanmıştır Bu süre zarfından Sarrafyan Efendi gazetenin adını İbretname-yi Âlem olarak değiştirerek mizah gazetesine dönüştürmüştür. Fakat gazete yine de istediği noktaya gelememiştir. Gazete 1872 yılında isim hakkı da alınarak Ahmet Mithat tarafından çıkartılmaya başlanmıştır.⁴³

Gazetede Namık Kemal, Reşat, Nuri ve Ebuzziya Tefik, Nuri Bey muharrirlik yapmaktadır. Nedim Paşayı sıklıkla eleştiren gazete baskı ve istibdada karşı mücadele vermiş, meşrutiyetin temelini atmıştır. Gazete ilk olarak Namık Kemal'in "Garaz Marazdır" başlıklı makalesi nedeniyle dört ay süreyle kapatılmış ardından Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı tiyatro eserini yayınlaması sebebiyle gazete kapatılmış ardından gazete yazarları tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir.⁴⁴

2.İstibdat dönemi düşünce ve ifade

30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz hal edilip yerine V. Murat geçti. V. Murat'ın kısa süreli iktidarı sırasında dahi Vakıf gazetesine gönderilen tebliğde dönemin basına sansür uygulanacağını sinyali verilmişti. Bu tebliğde; Hayal, Basiret ve Vakıf gazetelerinde hakaret içeren yazılar yayınlamakta olduğu ileri sürülerek ihtarda bulunulmuş, Verilen ihtar uymayan gazetelerin süresiz olarak kapatılacağı belirtilerek, bundan sonra mizah gazetelerinin yayınlanmasına izin verilmeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁵

Kısa bir süre sonra akli dengesinin yerinde olmaması sebebiyle görevinden azledilen V Murat'ın yerine Kanun-i Esasiyi ilan edeceği sözünü veren II Abdülhamit tahta getirilmiştir.

II Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi yürürlüğe girmiştir. Hazırlanan anayasanın 12'nci maddesi basınla ilgili hükümler içermektedir. Bu hükme göre «Matbuat Kanun Dairesinde Serbesttir» denilmektedir. Basının kanun dairesinde serbest olma fikri Hayal gazetesinde Teodor Kasap tarafından eleştirilmiş ve Hayal Gazetesinde elleri ve ayakları bağlı bir Karagöz karikatürü resmedilerek altına «Kanun dairesinde serbesttir» sözü yazılarak neşredilmiştir. Hayal'in, 23 Nisan 1293 tarihli gazetesi Abdülhamit tarafından tepkiyle karşılanmış ve Teodor Kasap'a dâva açtırmıştır. Mahkeme, karikatürün Kanun-i Esasi'nin ilgili maddesini küçümsendiğine dair hüküm vererek 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'nin15'inci maddesine dayanılarak üç yıl hapse mahkûm etmiştir⁴⁶

³⁸Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi (2018). 1 cilt (1868-1869), Tüm Koleksiyon, Editör, Selim Karlıtekin İstanbul: Vakıf Kültür Yayınları, s,9-10.

³⁹ Hıfız Topuz, a.g.e. s 27.

⁴⁰ Atilla Girgin, sahife,

⁴¹Doğramacıoğlu, Hüseyin (2012). Namık Kemal'in Diyojen Gazetesindeki Mizahî Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, C. 7, S.1, s. 936.

⁴² Cevdet Kudret a.,g.e.s ,7.

⁴³ Servet İskit, a.g.e. s, 30

⁴⁴ Alpay Kabacalı, a.g.e. s,35

⁴⁵ Servet İskit, a.g.e. s44-49

⁴⁶ Cevdet Kudret a.g.e. s19

Bu olay üzerine Abdülhamit tarafından basına yeni bir tebliğ verilir. Tebliğde bir süreden beri Türkçe yayın yapan gazetelerin çoğunda zihinlerde tasavvur edilmeyen bazı fikirleri halka naklettikleri ve bu şekilde yayın yapmaya devam ettikleri takdirde şiddetli tedbirler alınacağı konusunda uyarıda bulunulur. Basınla yaşanan bu gerginlik Mithat Paşa tarafından hazırlanan yeni bir basın yasası ile düzenlenmek istenilmiştir⁴⁷. Basın kanunu hazırlanması için bir komisyon kurulmuş, komisyon tarafından hazırlanan tasarı 1877 Meclis-i Mebusan'ına sunulmuştur. Üç bölüm halinde hazırlanan kanunun birinci kısmında basımevlerinin kuruluşu ve işletilmesiyle ilgili hükümler, ikinci bölüm, gazetelere ve süreli yayınlarla ilgili hükümler, Üçüncü bölümde ise basın yoluyla işlenecek suçlar ve bunlara verilecek cezalar sıralanmıştır.⁴⁸

Hazırlanan Basın ve Matbuat Kanunu Meclis-i Mebusan'da kabul edildiği halde uygulamaya konulamamıştır. Kısa bir süre sonra II. Abdülhamit, Osmanlı -Rus savaşını gerekçe göstererek meclisi tatil etmiş, anayasaya aykırı olarak baskı ve istibdatla ülkeyi yönetmiştir. Meclis'in tatil edilmesinden sonra çeşitli sansür kurulları kurularak, basına denetim altına alınmaya başlandı.⁴⁹

Abdülhamit yönetimi ele aldıktan sonra Kanun-i Esasinin kendisine tanıdığı haklarda faydalanma yoluna giderek anayasanın 113 maddesine dayanarak kendisi için zararlı gördüklerini sürgün etme ve devletin güvenliğinin ihlali durumunda ise sıkıyönetim ilan etme hakkını kullanmıştır. Bu hak Mithat Paşa'yı 5 Şubat 1877'de sürgün etmede kullanılmış akabinde matbuat için oldukça sıkı tedbirler alınmıştır. 1878'de uygulamaya başlanılan sıkıyönetim nizamnamesi ile ilk olarak siyasi nitelikli yayınlar sansüre tabii tutuldu. Bunun için içişleri bakanlığı bünyesinde oluşturulan sansür kurulu meydan getirildi.⁵⁰

Baskı öncesi kontrol ile uygulanacak sansüre dönemin gazetelerinden Sabah, 12 Mayıs 1876 tarihli nüshasında sansürün çıkardığı yazıların yerlerini boş bırakarak uygulamaya duyduğu tepkiyi göstermiştir. Basiret gazetesi de sansüre duyduğu tepkiyi "Matbaamızın makineleri bozulduğundan gazetemiz birkaç gün yayınlanamayacaktır" diye sansüre duyduğu tepkiyi ifade etmiştir.⁵¹

Sansür uygulamaları daha da genişletilerek 1881'de Encümeni Teftiş ve Muayene kurulmuştur. 1882'de ise her çeşit her çeşit gazete ve dergi sansüre tabii tutuldu. 1884'de Hariciye Nezaretine bağlı Matbuatı Hariciye müdürlüğü kuruldu. Bu müdürlük yabancı yayınların ülkeye girişlerinin denetimini sağladı.⁵²

1894'te hazırlanan Matbaa Nizamnamesiyle önce basımevleri sonra da bütün kitapçılar da kontrol altına alınmıştır. 1888'de matbaaların bütün bastıklarına ön sansür getirtmiştir. 1897'de yazılmış kitapların denetiminin sağlanması ve dini kitapların incelenmesinin sağlanması için bir kurul oluşturulmuştur. Abdülhamit döneminde hiç matbuat kanunu yapılmamakla birlikte, basın ile ilgili kararlar 1864'te basın ve matbuat kanunu ile Ali Kararnamesi hükümlerine göre düzenlemiştir. Dönem matbuat açısından oldukça zor bir dönemdir.⁵³

2-1 Abdülhamit düşünce ve ifade

Sabah, Papadopulos tarafından ilk olarak 1875'te, yayımlanmıştır. Daha sonra gazete 1882'de Mihran Efendi tarafından satın alınmış Şemsettin Sami'nin başyazarlığa getirilmiştir. Akabinde Ahmet Rasim, Mahmut Sadık, Diran Kelekyan, Hüseyin Cahit Yalçın, Adnan Adıvar, Ahmet Emin Yalman ve Enis Tahsin katılmışlardır.⁵⁴

Tercüman-ı Hakikat, Ahmet Mithat tarafından 1878 senesinde yayımlanmıştır. Gazete ansiklopedik bilgilerle halkı aydınlatma çabası içerisinde olmuştur. Siyasi fikir ifade etmenin yasak olduğu bir dönemde halka okuma sevgisi aşılacak istenilmiştir. Gazete Ahmet Rasim, Nigar Hanım, Halide Edip, Necip Asım, Ahmet İhsan ve Hüseyin Cahit görev almışlardır.⁵⁵

İkdam 1896'da Ahmet Cevdet tarafından yayımlanmıştır. Siyasi nitelik taşıyan gazete Sabah'a rakip olarak çıkmış ve zengin gazeteci kadrosuyla dikkat çekmiştir. Gazetede Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Necip Asım, Şinasi Hikmet, Teodor Kasap, Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit

⁴⁷Mehmet Nuri İnuğur, a.g.e., s. 258.

⁴⁸ Baran, Sinan (2018). Türk Basın Kanunlarının Genel Görünümü ve 5651 Sayılı Kanunun İnternet Gazeteciliğine Etkileri Üzerine Bir Tartışma. *Erciyes İletişim Dergisi*, C.5, S.4, s. 391.

⁴⁹ Hamza Çakır (2007). *Gazeteciliğe Giriş*. İstanbul: Tablet Yayınları, s. 35.

⁵⁰ Atilla Girgin, a.g.e., s. 69

⁵¹Gökhan Demirkol (2016). Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması. *Hitit Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, s. 692.

⁵² Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 63

⁵³ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 54,55

⁵⁴ Atilla Girgin, s. 71.

⁵⁵ Orhan Koloğlu, a.g.e. s. 64,

Yalçın, Maliyeci Cavit Bey, Ali Kemal, Yakup Kadri, Falih Rıfki gibi isimler yer almıştır. Gazete ilk sayısında mösyö kelimesi yanlışlıkla "Cenabı Padişahileri" ile başlayan satırlardan birinin başına getirildiği için altıncı sayısından itibaren Abdülhamit tarafından bir ay süreyle kapatılmıştır.⁵⁶

Döneminin en önemli dergilerinden biri olan Servet-i Fünun, Ahmet İhsan Tokgöz tarafından ilk olarak 27 Mart 1891 senesinde yayınlanmıştır. Daha sonraki yıllarda çeşitli edebiyat topluluklarının yayın organı olmuş, 1944 Mayısına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Başlangıç sayılarında okurlarına Avrupa'daki teknik gelişme hakkında bilgi vererek haftalık yayınlanan gazete Servet-i Fünun akımıyla birlikte nitelik değiştirir. Gazetede Tevfik Fikret, Recaizade Ekrem, Cenap Şahabettin, Halit Ziya, Mehmet Rauf ve Ali Ekrem gibi önemli isimler yer almıştır.⁵⁷

Dergide Hüseyin Cahit Bey'in Fransızcadan çevirerek yazmış olduğu "Edebiyat ve Hukuk" başlıklı makalesi nedeniyle altı hafta kapatılır. Yeniden yayımlanmaya başladığında edebi kimliğini tamamen sıyrılmıştı. II Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yeniden edebiyat ve fikir gazetesi hüviyetine bürünerek yayın yapar.⁵⁸

2.2. İstibdat döneminde Yurtdışında düşünce ve ifade

Abdülhamit'in baskıların bıkararak yurtdışına kaçmak zorunda kalan aydınlar tarafından Jöntürkler gazeteleri yayınlanmaya başlanmıştır. İstibdatın kaldırılarak yeniden meşrutiyetin ilan edilmesini amaçlayan Jöntürkler Abdülhamit yönetimine karşı amansız bir mücadele vermişlerdir. 1889'da İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurulmasıyla yabancı ülkelerdeki gazete sayısı artış göstermiş, Jöntürkler gazete ve dergilerde siyaset hayatına yön vermişlerdir.⁵⁹

İstibdat döneminde Yurt dışına kaçmak zorunda kalan ve orada basın faaliyetlerinde bulunan aydınlara ait bütün bilgiler Abdülhamit'e anında ulaşmaktadır. Bu konuların takibiyle bizzat ilgilenen padişah hakkında yazılan yazılar nedeniyle tahkikat emirleri vermekte ve emirleri doğrultusunda pek çok gazetenin kapanmasını sağlamaktadır⁶⁰

Abdülhamit döneminde mizah gazeteleri gözetim altında tutulmuş, sansüre uğrayarak kapatılmış ve yeniden yayınlanmalarına izin verilmemiştir. Dönem içerisinde tek mizah gazetesi 1876 yılında Mehmet Tevfik tarafından çıkarılan çaylak'tır. Gazete yayın hayatına bir sene devam edebilmiş sonrasında Abdülhamit tarafından kapatılmıştır. Abdülhamit dönemi boyunca bir daha mizah gazetesi çıkarılmamıştır⁶¹. Dönemde çıkarılan gazetelere baktığımızda;

Mizan Gazetesi, İstibdat döneminde Jön Türk Gazetelerinden biri olan Mizan Gazetesi 1886 senesinde Mizancı Murat tarafından yayınlanmıştır. Gazete konularında iç ve dış politika, ekonomi, eğitim gibi konulara yer vermiştir. Murat Bey gazetesinde sıklıkla özgürlükten bahsetmesi nedeniyle hükümetle sorun yaşamış bu nedenle Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır. Kahire'de yayınlanan Mizan İttihat ve Terakki'nin fikrîsel savunuculuğunu yapmıştır. Abdülhamit'in politikalarını eleştiren Mizan basını özgürlüğünün sağlanması gerektiğini belirtmiştir. 1896'da Paris'e giden Murat Bey İttihat ve Terakki'nin Cenevre sorumlusu olmuş ve gazeteyi burada çıkarmaya başlamıştır. Burada Abdülhamit'e yönelik eleştirilerini artıran Murat Bey daha sonra bu tutumundan vazgeçmiş Abdülhamit'in affıyla İstanbul'a dönmüş ve yazılarında İttihat ve Terakkiyi eleştirmeye başlamıştır. Okurlarında güven duygusunu yitiren Murat Bey 31 Mart vakası öven yazılar yazdığı gerekçesiyle 12 Nisan 1909 senesinden kapatılmış ve Rodos'a sürgün edilmiştir.⁶²

Meşveret Gazetesi, 1885'te İttihat ve Terakki'nin kurucu üyesi Ahmet Rıza tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin başlıca yazarları Ahmed Rıza, Hoca Kadri, Halil Ganem, Abdullah Cevdet, Şerefeddin Mağmumi ve Mizancı Murat'tır. Hükümet eleştirilerinden dolayı Bab-ı Ali'nin Fransa hükümetine başvurusuyla gazetenin Fransızca olan nüshası kapatılır. Ahmet Rıza sınır dışı edilir.

Bunun üzerine Ahmed Rıza Cenevre'ye giderek 29 Nisan 1896'dan itibaren Meşveret'i burada çıkarmaya başlar. Burada da tutunamayan Murat Bey 1897'de Meşveret'i Brüksel'de çıkartır. Ancak Babıali'nin Belçika hükümetiyle görüşüp Ahmed Rıza'yı sınır dışı talebi Meşveret'in yayını güçleştirir.

⁵⁶Buttanrı, Müzeyyen (2013). İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900). *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4 S.1, s.79.

⁵⁷ Andı, Kübra (2006). Servet-i Fünun Mecmuası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 7, s.538.

⁵⁸ Parlatır, İsmail (2009). Servet-i Fünun. *İslam Ansiklopedisi*, c. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 573-575.

⁵⁹ Mehmet Nuri İnuğur, a.g.e., s. 290-291

⁶⁰Orhan Koloğlu,(1994). Abdülhamit Basın Rejimi Deyimi Üzerine. (Editör: Mübahat Kütükoğlu), *Sultan II Abdülhamid ve Devri Semineri 27-29 Mayıs 1992 Bildiriler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, S.37-40.

⁶¹Şahin, Emine(2017). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Osmanlı'da Mizah Basını. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, s, 26.

⁶² Mehmet Nuri İnuğur, a.g.e., s. 295-297.

Bunun üzerine Fransa hükümetine müracaat eden Ahmet Rıza Bey olumlu yanıt almaması üzerine 1898 gazeteyi kapatır.⁶³

Osmanlı Gazetesi, 1897'de İshak Sükûti, Abdullah Cevdet ve Tunalı Hilmi'nin beraber çıkardıkları Türkçe ve Fransız gazetedir. Bu gazetede Abdülhamit'in diktatörlüğü eleştirilmiş bunun için hareket edilmesi fikri savunulmuştur. Gazetenin yayınları Abdülhamit'i tedirgin etmiş büyükelçilik aracılığıyla Abdullah Cevdet ve İshak Sükûtiyle görüşülerek Fizan ve Trablus'taki esirlerin serbest bırakılması koşuluyla gazete yayın hayatına son verir.⁶⁴

Şuray-ı Ümmet, 10 Nisan 1902 senesinde Osmanlı Hürriyetperveran Kongresi'nin aldığı karar doğrultusunda Ahmed Rızâ grubu ile Cenevre'de faaliyette bulunan Osmanlı İcraat Komitesi grubu birleşerek Şuray-ı Ümmet gazetesini çıkartmışlardır. Gazete Kanun-i Esasi hükümlerinin uygulanmasını, halkın haklarına riayet edilmesini, Osmanlı'yı meydana getiren unsurlar arasında birleştirici rolü üzerine yayınlar yapar. Gazete kadrosunda Ahmed Sâib, Sâmipaşazâde Sezai, Ahmed Rıza, Yusuf Akçura, Ahmed Ferit, Bahâeddin Şâkir yer alır. Gazete Osmanlı zabitlerine yönelik eleştirilerin artırması üzerine 1 Ağustos 1908'de yurt dışı yayınları sona erdirilmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'da yayın hayatını sürdüren gazete fazla ilgi göremediğinden 25 Nisan 1909'da çıkan dergi yayım hayatına son verdi.⁶⁵

3.II Meşrutiyet Dönemi Düşünce ve İfade

24 Temmuz 1908'de meşrutiyetin ilanı ile birlikte sansür uygulaması da sona erdi. Matbuat meclis henüz bir kanun hazırlamadığı için yeni bir kanunname hazırlanana kadar 1864 nizamnamesine tabii olacaktı. Matbaalar kanunun hükümleri fiilen ortadan kalktığı için gazete çıkarabilmek için yalnızca matbuat idaresinden izin almak yeterliydi. Buna istinaden meşrutiyetin ilanından kısa bir sürede İstanbul'da yayın yapan gazete sayısı iki yüzü geçerek bir basın patlaması meydana gelmişti⁶⁶

II Meşrutiyetin ilanı ile birlikte 4 Nisan 1909'da Kanun-ı Esasinin yirmi bir maddesi değiştirildi. Bu maddeler içerisinde 12. Maddedeki "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmündeki basını kısıtlayan sansür maddesi kaldırılarak "Hiçbir veçhile kablel-tab' teftiş ve muayene edilemez" hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme ile gazeteler sansüre tabii tutulmadığı gibi, yayın sonrasında dolayı muharrirler herhangi bir soruşturmaya maruz kalmıyorlardı. Bu serbest ortamdan dolayı muharrirler eski ve yeni dönemin nazırları ve paşalar hakkında sert eleştiriler yazabiliyordu."⁶⁷

II. Meşrutiyet dönemi her türlü düşüncenin, Doğu'dan ya da Batı'dan kaynaklanan her türlü akımın yazıya dökülüp kamuoyuna serbestçe sunulduğu dönem olmuştur. Bu serbest ortamda Osmanlı Devletinde yaşayan bütün etnik unsurlar hem kendi dillerinde, hem Türkçe yayın yapabilme imkânına sahip oldular. Basın ve matbuat için II. Meşrutiyet'in ilanının ilk ayları son derece hareketli bir dönem olmuştur. Oldukça yüksek oranda basın yayın varlık göstermiş, okuyucuya yeni şeyler verilmiş, haber gazeteciliğinde ve gazete tekniğinde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.⁶⁸

II Meşrutiyet döneminde temel hak ve özgürlükleri, anayasal temele dayanan yurttaşlık haklarını isteyenler, görüş ve düşüncelerini açıklamak için basın ve matbuattan faydalanmışlardır. Bu durumda oldukça çeşitli görüş duyuş ve düşünüşte yepyeni gazeteler ve dergiler ortaya çıkmasına, basında alışılmamış birçok görüş ve yazar çeşitliliğine imkân tanıyordu.

Dönemde ilk defa sosyalizm 'den, işçi sınıfının haklarından bahseden gazeteler yayınlar yapabilmiş, işçi temsilcileri ve federasyonları kurulmuştu. Ayrıca haber ajanları kurularak Havas ve Reuter,'in işbirliği ile Osmanlı Telgraf Ajansı'nı kurular.⁶⁹

Dönemde oldukça yoğun muhalif gazeteler de mevcuttu. Bunlardan birisi de Mevlanzade Rıfat Bey tarafından çıkartılan düşünce ve ifade özgürlüğünü savunan Serbesti gazetesi idi. Bu gazete "meşrutiyet-i idareye ve bil a tefrik-i cins ve mezhep Osmanlıların hukukuna hadim yevmi, siyasi" nitelikli yayın olma özelliği göstererek Radikal Avam Fırkasının yayın organıdır.⁷⁰

Serbesti Gazetesi vermiş olduğu beyannameye, ülke bütünlüğünü ve meşrutiyet yönetiminin korunması uğruna hiçbir fedakârlıktan sakınmayacağını belirtir. "Halkın aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi için Osmanlı milletlerinin bir çatı altında toplanmasını sağlayarak tek vücut haline getirilmesine ve dış

⁶³ Özcan, Azmi, (2004). Meşveret. *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss39. 6-398.

⁶⁴ Mehmet Nuri İnuğur, a.g.e. s. 297

⁶⁵ Topaloğlu, Bekir (2010). Şûrâ-yı Ümmet. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 24-242.

⁶⁶ Servet İskit, a.g.e., s. 144.

⁶⁷ Alpay Kabacalı, a.g.e., s.83.

⁶⁸ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 246.

⁶⁹ Gevgili, Ali (1990). *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*. İstanbul: Bağlam yayıncılık, s, 89-91.

⁷⁰ Kocabaşoğlu, Uygur (2008). *Hürriyetin Basması Kadar Basını da ünlüdür*. (editör: Sina Akşin, Sarp Balcı, Barış Ünlü) 100 cü yılında Jön Türk Devrimi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s,183.

düşmanlara karşı bir güç hazırlamaya gayret edecektir “demektedir. Ayrıca gazete halkın çıkarına aykırı hareket eden memurları, üst düzey devlet görevlilerini şiddetle eleştireceği ve bunları teşhir ederek milletin gözleri önüne sereceğini ve milli hakların koruyucusu olacağını ve bunları Kanun-i Esasi'nin ilkelerine göre yapacağını ilave eder.⁷¹

3.1.Hasan Fehmi Bey Düşünce ve İfade

Serbesti Gazetesinin Yazı işleri müdürü ve başyazarı olan Hasan Fehmi Bey yazılarında İttihat ve Terakki yönetimini ile Kamil Paşa hükümetini sert bir dille eleştirmiştir. Yazıları, nedeniyle gazeteye tehdit mektuplarının gönderilmiş ancak o, eleştirilerini sürdürmeye devam etmiştir. Tehditler karşısında boyun eğmeyen Hasan Fehmi 6 Nisan 1909 gecesi arkadaşı Ertuğrul Şakir Bey ile Beyoğlu'ndan Sirkeci'ye giderken öldürüldü. Aşağıda Serbesti Gazetesinde yayınlanan bazı makaleleri tahlil edilmiştir.

Serbesti Gazetesinde yer alan, “Düşündüm ki,” başlıklı gazete haberinde meşrutiyetin dört ana başlıktan oluştuğu, eşitlik ilkesinin ise sadece laftan ibaret kaldığı ifade edilmektedir. Gazete özeleştiriy yaparak eşitliğin sadece erkeklere tanındığını, kadınlara herhangi bir hakkın tanınmadığını içinde bulunulan durumun ise istibdat devrine rahmet okutacak türde olduğunu belirterek meşrutiyet devrinde eşitliğin yerleşmeden meşrutiyetin çöktüğü ifade edilmektedir. Gazete hükümet yetkililerine sitemde bulunarak meşrutiyetin ilanından sonra kadın, erkek ve Osmanlı milletini oluşturan unsurlar arasında ayırımında ortadan kalkacağını, herkesin Osmanlı adı altında bir arada yaşayacağını, hatırlatarak meşrutiyeti ilanı sırasında vaat ettiğiniz projelerinizin birer hayalden mi ibaret olacağını hükümet yetkililerine sorar. Haber gazetede şu şekilde ifade edilmektedir:

“Erken erba'a meşrutiyet olan (Hürriyet ,Adalet, Uhuvet ,Müsavat)dan sonuncunun bir lafzı mühimden ibaret kaldığını inkara mecal yok. Biz erkekler bütün mecenne-sayış inkılabı kendimize hasır ile vücut milletin nefes diğerini teşkil eden nisvanımıza bir hassa ayırmadığı hala remzanın devamınca biçareler devri istibdada rahmet okutacak tazyik ve tarize maruz kaldıkları şimdi de murabba-ı meşrutiyetten uhuvvetin daha yerleşmeden sukutunu görüyoruz. Hani ya inkılabtan sonra artık cins ve kavim ihtilafı kalmayacaktı. Hepimiz (Osmanlı) namı altında bir kitle ve ahde teşkil edecektir. Hani ya o idhan-ı umumi projelerimiz bunlarda hülyadan ibaret mi kalacak.”.⁷²

Hasan Fehmi Bey makalelerinde Sadrazam Kamil Paşayı oldukça sert bir dilde eleştirmektedir. “Tenkit” başlıklı makalesinde Hasan Fehmi Bey koltuk düşkünlüğünün herkesin sahip olduğu kötü bir hastalık olduğunu ifade ederek dünyada uzun senelerdir aynı makamı işgal edenlerin eleştiriden kurtulamayacağını belirterek bu eleştirilerin kimi zaman beğenildiğini kimi zamanda hoş gitmediğini ifade eder. Örnek olarak da Kamil Paşa özellikle çevresindekilerin çıkarları sebebiyle düşünce ve ifade özgürlüğüne izin vermediklerini Kamil Paşanın yaşlılığından faydalanıp basına sansür uyguladıklarını, kanuna aykırı olarak gazetecilerin tutuklamalarını, sorguya çekilmelerini sağladıklarını belirtir. Gazete iktidarın içte ve dıştaki siyasetimiz için zararlı olduğu, Kamil Paşanın görevinden azledilmesi ve yerine makam için daha uygun birisinin ataması gerektiğini şu şekilde açıklar:

“Herkesin müptela olduğu bir marazdır. Dünyada hiçbir adam on beş yaşından yüz yaşına kadar kadın erkek hiçbir kimse bu marazdan maraz-ı tenkitten azade değildir. Mamafih tenkit kâh makbul kah da merdud olur. Mesela muktedit ad olunan Kamil Paşa pek ziyade efradı tahiyat hasebiyle emru devleti bir musavver-i matlup dairesinde cereyan ettiremiyor. İhtiyarlık sakasıyla haricine çıkıyor. Matbuata tecavüz ediyor. Yolsuz, mantıksız, bahanelerle gazetecileri tevkif ettiriyor. İstintaka aldırıyor. Bunun için mevki iktidarda kalmış harici ve dâhili siyasetimiz için muzurdur. Yerine daha münasibi daha iktidarlısı tayin edilmelidir.”⁷³

Temel hakların savunucu olacağını söyleyen gazete “ Adliyemiz” başlıklı haberde Adaletin ıslahatının gerekli olduğunu, adaletin zaten sağlanmadığı için zamanında pek çok haksızlıkların meydana geldiğini ve milletin yüreğinde telafisi mümkün olmayan yaralar açtığını ifade eder. Tanzimat'ın ilanından beri adaletin sağlanması için bazı çalışmaların yapıldığı ancak bu durumunun suiistimal edildiğini söyleyen gazete asıl üzücü olan durumun adliyemizin adaletin sağlanması hususundaki eksikleri görmediğini, hükümetin uygulamalar konusunda yetersiz kaldığını ve hukuk icra edenlerin ise konunun uzmanı olmamalarından kaynakladığını belirtir. Gazete haberi şu şekildedir:

“Evvel emirde ıslahati icab eden şeylerden birisi de adliyemizdir. Devletin bir taraftan hak diğer taraftan vazifesi olan emri tezayi deruhte etmiş olan adliyemiz vaktiyle pek çok hal tezebbüb emretmiş ve millet için nakabil rahneler açmıştır. Tanzimat hayriyeden sonra bazı zevanın bu hususu haklı idrak etmeleri neticesi olarak adliye bazı ıslahat vücuda getirilmiş ise de sonra tehdit eden ahvali esef istimal bu ıslahatın görülmesine sebep olmuştur. Asıl teessüfü ciheti şu dur ki adliyemizin temin-i adalet hususundaki kusuru görülmedikten başka adliyemizin teşkilatça derece-i kisveye vasil olunduğu

⁷¹ Kabacalı, Alpay(1993). *Türkiye'de Siyasal Cinayetler*. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, s. 90.

⁷² “Düşündüm Ki” Serbesti, 13 Teşrinisani 1324,sahife 1

⁷³ “Tenkit”, Serbesti, 17 Teşrinisani 1324,Sahife 2

zannında bulunan kimseler mevcuttur. Hala hükümetin mutedil ve emazic beşere vakıf bilcümle töhmet iras eden şeylerden mütevakkı olmakla beraber icra-ı hâkimiyet edecekleri kısım hukukta mütehassıs olmaları şartı müstemini beyandır." ⁷⁴

Serbesti Gazetesi, memurların halkın çıkarına aykırı hareket edenleri şiddetle eleştirip ve bunları kamuoyuyla paylaşacağına dair verdiği sözü "Ziya -ı Esnadan İstifade" başlıklı gazete haberiyle kanıtlamaktadır. Haberde polis komiseri olup aynı zamanda hafiyeliği sayesinde oldukça iyi bir maaş alan ve usulsüzce duyunu umumiye 'de müfettişlik görevinde bulunan Ziya Paşanın gizli bir akrabasıyla olan yasa dışı ilişkisinden doğan bir anlaşmazlık sonucunda yabancı uyruklu bir şahsın cinayete kurban gittiği, anlatılır. Olayın da elçilik tarafından adliye nezaretin yapılan şikâyet sonucundan ortaya çıktığını, mahkemenin Ziya Paşa hakkında yalnızca altı ay ceza verdiğini, bu cezaya tabii tutulmadan da meşrutiyetle birlikte af edildiğini ifade eder. Gazete durumdaki usulsüzlüğün yetmediği gibi Ziya Paşanın meşrutiyetin ilanıya İngiltere'ye kaçması üzerinde makamındaki boşluğa liyakat ve usule bakılmaksızın İsbaki Beyin oğlu atanmasından bahsederek bu usulsüzce gerçekleştirilen atama hakkındaki bilgiyi duyunu umumiye komiseri memurlarından temin ettiğini, konuyla ilgili haberdar oldukça bunu okurlarıyla paylaşacağını açıklar. Gazete haberi şu şekildedir:

"Polis komiserlerinden olup hafiyeliği sayesinde kırk beş lira maaşla senelerce işine geldiği halde duyunu umumiye reji idareleri maliye müfettişliğinde bulunmuş. Ve mahrem akrabasından biriyle olan gayrimeşru ahsından tevellüt eden bir ihtilaf neticesinde bir ecnebi hakkında ika edildiği cinayet üzerine sefaret-i istidası tarafından adliye nezaretine vuku bulan müracaat ve ısrar üzerine ancak altı ay kdvde mahbusiyetine karar verilmiş. Ve bu cezayı görmeden kanun-i esasi ilanı süresinde İngiltere'ye, firar eylemiş olan zabitanın birine Maliye Nazırı Ziya Paşa tarafından muhabbeti bulunan maliye nazırı İsbaki Sari Beyin mahdumu Ziya Beyin tayin kılınmıştır. İşlere adam aramak zamane ve vakte kadar memleketimize girmeyecektir. Acaba işin hülasesi Ziya Paşa tarafından bir ziyanın yerine diğer bir Ziya Bey tayin edilmiş olur demektedir. Bu vesileyle şurasını da unutmamalım ki Londra'ya firar eden Ziya Bey hafiyeliğe ait olarak duyunu umumiye komiserliği memurlarından kendisine takdim edilen birkaç maruzata ubudiyet-i karaneyi bir ay teşhir alakadar olanlara irsal ettiği mevsukan haber alındı" ⁷⁵

Hasan Fehmi Bey'in halk üzerindeki etkisinin gün geçtikçe artması ittihatçıları tedirgin etmiş ve Hasan Fehmi'ye tehdit içerikli mektuplar göndermişlerdir. Hasan Fehmi kendisine gönderilen tehdit mektuplarına karşılık "Sukut Mu Edeceksiniz" başlıklı yazısıyla cevap vermiştir. Makalede her türlü tehdide karşı hazır olduğunu, ömrünü vatanın saadetine adadığını bu yüzden asla boyun eğmeyeceğini şu şekilde ifade eder.

"Meşrutiyet hüküm ferma, kanun-i esasi hastaların amel cengizanesine rağmen nüfuzunu hâkimiyetini icra ederken sükût mu edeceksiniz? Haşa!! Zalimler, müstebitler çıldırsın, kudursun ve parça parça olsun. Biz ki hayatımızı vatana saadet, vatana vakıf etmişiz. Emelimizi milletin terakkisine saadetine hasr eylemişiz. Hiç sukut eder miyiz?" ⁷⁶

Hasan Fehmi Bey Matbuat Kanunu tasarısına antidemokratik bulduğu için karşı çıkarak bu yönde taraftar olan gazeteleri eleştirerek saraydan lütuf görmeyi alışkanlık haline getiren gazetelerin meşrutiyet devrinde de aynı alışkanlıklarını sürdürdüğünü belirtmektedir. Gazete haberi şu şekildedir:

"Matbuatın bile devri istibdada ettikleri fenalık inkâr değildir. O vaktin her gazetesi Türkiye'de müstebitlere menafi milliyeye mağir olarak hizmet ettiler. Saraydan ihsan almak bir adet olmuştu. Maalesef devri hürriyette dahi bazı gazeteler nam ve mesleklerine asla tevafuk etmeyen hareketlerde bulunuyorlar. İhsanların cezaidelerinden bir türlü kurtulamıyorlar" ⁷⁷.

Serbesti gazetesi, basınla ilgili yasa tasarılarını protesto etmek ve basın özgürlüğünü savunmak üzere 8 Nisan 1325 tarihinde Sultanahmet meydanında bir gösteri düzenleneceğini duyurur. Öğrenciler ve öğrenci kulüpleri de, "Matbuat Mitingi" diye adlandırılan bu gösteriye katılacaklarını bildirdiler. Tıp Darülfünun Kulübü tarafından" başlığıyla Serbesti gazetesine gönderilen açıklamada şöyle deniliyordu. "Meşrutiyetin temeli olan basın özgürlüğüne vurulmak istenen darbeye, öteden beri düşünce özgürlüğünden yana bulunan Tıp Fakültesi öğrencileri kesinlikle razı olmayacaklarından, bu konudaki yurtseverce öncülüklerine teşekkür etmekle birlikte düzenlenen mitinge katılacağımız tabiidir efendim." ⁷⁸ Diyerek gazeteye bildirimde bulunurlar.

İttihat ve Terakki ile muhalefetin çatışması ortalığı her geçen gün bira daha germekteydi. Toplum patlamaya hazır bir bomba gibiydi. Gazeteler, sert bir üslupla herkes hakkında özellikle de Abdülhamit hakkında yazılar yazarak hükümeti eleştiriyorlardı. Hükümet meydana gelen kargaşalıktan bunalmış

⁷⁴"Adliyemiz", Serbesti, 25 Teşrinisani 1325, sahife 1

⁷⁵"Ziya -ı Esnadan istifade", Serbesti, 12 teşrinisani 1324, sahife, 3

⁷⁶ Hasan Fehmi, "Sukut mu Edeceksiniz", Serbesti, 10 Teşrinisani 1324, sahife: 2

⁷⁷"Matbuatımız," Serbesti, 11 Teşrinisani 1324, sahife 2

⁷⁸ Kabacalı, Alpay (2007). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Güner Yayınları, s. 40

İstanbul'a gelmişti. Üç gün süren çarpışmaların ardından eylem şiddetle bastırılabilmişti. Duruma hâkim olunduktan sonra Mahmut Şevket Paşa tarafından sıkıyönetim ilan edildi ve Padişah II Abdülhamit Alateni köşküne sürgüne gönderilerek yerine V Mehmet Reşat tahta çıkarıldı.⁸⁹

Olayların sona ermesiyle İstanbul'da Sıkıyönetim mahkemeleri kurularak İsyan katılanlar ve isyanı destekleyenler yargılandı. Derviş Vahdeti ile birlikte 70 kişi idam edildi. Ahrar Fırkası üyeleri ve 420 kişi hapis cezalarına çarptırıldı.⁹⁰

31 Mart vakasının ardından hızlı bir düzenleme ve tasfiye girişimine başlandı.1909'da parlamenter rejimi sağlamlaştırmak amacıyla anayasa değişikliğine gidildi. Padişahın yetkisi sadece sadrazamı atamakla sınırlandırıldı. Parlamento yalnızca güvenoyu alamadığı durumda üç ay içerisinde seçimler yapılmak koşuluyla fesih edilebilecekti. Yasa yapma ve düzenleme, uluslararası anlaşmaların imzalanması kararları parlamento devredilmişti. Anayasa değişikliklerinin ardından bireysel ve toplumsal özgürlüklerde kısıtlamalara gidildi. Toplantı, grev, cemiyetlere ve basına yönelik kısıtlayıcı önlemler alındı.⁹¹

13 Nisan 1909'a kadar özgür bir biçimde yayın yapan basın 28 Nisan 1909'da 37 madde ile hazırlanan basın ve matbuat kanunuyla abluka altına alındı. Bu kanunla birlikte gazete çıkarma ve gazetecilik yapma zorlaştırıldı. Gazete çıkarmak için hükümete dilekçe verme, gazetenin sorumlu müdürlerinde 25 yaş aralığı ve yükseköğrenim görme şartı getirildi. Gazete yazıları sıkı bir denetime tabii tutularak halkı suç işlemeye teşvik eden yazılar, hanedan, ayan ve mebusan üyeleri ile mahkemeler, konsolosluklar, ordu ve donanmanın, aleyhine yazı yazmak yasaklandı. Aksi tavır gösterenler hakkında cezai işlem başlatılarak gazetelerin kapatılması hükmü getirildi.⁹²

Döneminin oldukça zor koşulları içerisinde yayın hayatına başlayan Sada-yı Millet gazetesi Kozmide Efendi tarafından çıkarılmaktadır. Osmanlı unsurları arasında dayanışma ve uzlaşmanın sağlanmasını savunan, temel hak ve hürriyetleri savunan ve liberal çizgide olan gazete İttihatçıların politikalarını sert bir dilde eleştirmiştir. Hüseyin Hilmi Paşa ve Hakkı Paşa Hükümetlerine yönelik eleştirileri nedeniyle gazete denetime tabii tutularak yayının politikası hakkında uyarı almıştır.⁹³

3.2.Ahmet Samim Bey Düşünce ve İfade

Saday-ı Millet Gazetesinin başmuharriri olan Ahmed Samim Bey dönemin pek çok gazetelerinde (Osmanlı, Hilal, Cidal, İtilaf,) çalışmış, Ahrar Fırkasının kurucularından olup Prens Sabahaddin'i ve Jön Türk grubunun siyasal ideolojisini benimsemiştir. Yazılarında devleti oluşturan etnik unsurlar arasında eşitliği, temel hak ve hürriyetleri savunmuş, yerinden yönetim anlayışını yazılarında dile getirmesi üzerine ittilhatçılar tarafından bölücülükle suçlanmıştır.

Ahmet Samim Beyin dış politika ve ekonomi konularındaki yayınları Mahmut Şevket Paşayı ve İttihatçıları büyük ölçüde tedirgin etmiş, tehdit almasına siyasi bir cinayete kurban gitmesine neden olmuştur.⁹⁴

Aşağıda Ahmet Samim Bey'in çeşitli gazeteler yazmış olduğu makaleleri ve ölümüyle Ahmet Samim Özel haber yapan İştirak gazetesinin gazete haberinden örnekler bulunmaktadır.

Ahmet Samim Bey, makalelerinde yönetimi oldukça sert bir lisanda eleştirmişti. 31 Mart ayaklanmasının müsebbibi olduğunu düşündüğü II Abdülhamit'i Hilal gazetesinde yayınlanan "Kanun-i Esasi Alınır mı Verilir mi?" başlıklı makalesinde hedef göstermiştir. Ahmet Samim makalesinde askerlerin vicdanını yiterek kurşun sıkmasında, pek çok insanın hayatını kaybetmesinde yegâne sorumlunun Abdülhamit olduğunu iddia eder. Olayın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra halkın da durumu anladığını ve yapılmak istenen hilenin halk tarafından ortadan kaldırıldığını ifade eder. Gazete haberi şu şekildedir:

"Asker bütün haslet insanîyesini kaybetmiş, vazifesini şeref ve haysiyetini unutmuş ne yaptığı bilemiyordu. Saldırıyor. Ah zavallı, biçare nefer biliyor musun ki o her vurduğu süngü her attığı kurşun doğrudan doğruya sine-i vatana sine-i millete vurulmuş birer darbedir. İlk gün Ayasofya meydanında toplanan taburlar biçare bir mebusu süngülenmiş vükeladan birini kurşunla öldürmüştü. İlk heyecan dakikalarının mürurunda esas mahiyeti birden anlaşılamayan bu vakanın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra artık herkes sordu, dinledi, tetkik etti. Ve anladı. Bu darbenin nereden ve kimden

⁸⁹ Necdet Aysal, a.g. m., s. 44.

⁹⁰Lewis, Bernard (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. İngilizceden Çeviren Prof. Dr. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 215 -218

⁹¹ Jürher, Eric Jan (2000). *Modernleşen Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim, s. 149.

⁹² Mazıcı, Nursen(1996) 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.5, S.18, s. 137.

⁹³Kerimoğlu, Hasan Taner (2015). II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXX, S.1, s. 152.

⁹⁴ Kabacalı, Alpay(2007). *Türkiye'de Siyasi Cinayetler*. İstanbul: Güner Yayınları, s. 116.

geldiği nazar millette tayin etti. Kanun esasiyi şimdi vermek de almak da yedi kudret şahane kadardır diyerek nasıl bir maksat ve menfurun teminine çalıştıkları bunu aylardan beri türlü haller türlü desiselerle tertip ederek kim ve kimler olduğunu tebin etti⁹⁵

Ahmet Samim Bey'in Hilal Gazetesindeki "11 Temmuz 11 Nisan" adlı makalesinde meşrutiyetin ilanından önceki duruma, meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart vakası anlatılmaktadır. Haberde Abdülhamit döneminde otuz üç yıl boyunca boyunduruk altında yaşadıklarını milli kimliğin istibdadın baskısı altında eziyet çektiğini, umutların tükendiğini ifade ederek en küçük bir hareketin Abdülhamit tarafından isyan olarak nitelendiğini buna karşılık verilen cezaların oldukça ağır hükümler içerdiğini belirtmektedir. Bu durumun milletin ruhunda fırtınalar kopardığını ancak kimsenin cesareti olmadığını, herkesin her kavra ve zulme boyun eğdiğini ifade ediyordu. Gazete haberi şu şekildedir:

"Memleket otuz üç seneden beri gittikçe zulm ve tazyikini artıran hüviyet -i milliyemizi gittikçe daha zalim daha ağır zincirlerle saran istibdadın ta vicdanlara nüfuz eden nahun itisafı altında inim inim inliyordu. Artık hiçbir umud halas ve reha kalmamıştı. En naçiz bir teşebbüs kıyam; En mübhem şikâyet ceza-ı bir tezalüm en müthiş işkencelerle karşılanıyordu. Ruh-ı millette yavaş yavaş katre katre terakki eden semum, kin ve adavet büyük küçük herkesi bütün kalpleri bir ihtiyaç feryat ve isyan ile titretmekle beraber yine herkes zelil ve makhur aciz ve cebin cesaret edemiyor. Her kavra, her zata sukut ediyordu kadar dövülmüş, o kadar zelil ve esir edik ki insan artık bütün insanlığın vakar ve vicdandan derin bir yas içinde şüphe eder, nefret ederdi. Hüviyetimiz damarlarımızdaki kanlar belki ruhumuz kurumuştur.⁹⁶"

Ahmet Samim Bey makalenin devamında 11 Temmuzun Rumeli'de ilanı halkı sıkıntıya sokan bütün sıkıntılarını kurtardığını, halka bir canlılık getirerek istibdadı devirdiğini söyleyerek istibdadın kısa bir süre sonra yeniden zuhur ettiğini fakat Rumeli'nin yine halkın kurtuluşuna vesile olduğunu ifade eder. Gazete haberi şu şekildedir:

"Nihayet 11 Temmuz'da Rumeli'nin bir vec ve şevahikinde parlayan nuru hürriyet ervahı boğan kâbusları zulmetleri dağıttı. Bir enin vâpesin ihtizar ile inleyen kadidi canlandırdı. İstibdadı devirdi. Fakat bir müddet için ebediyen tarumar olduğu zan ettiğimiz istibdat 31 Mart kıyam ve isyan bağyanesiyle yeniden mevcudiyetini gösterdi. Fakat Rumeli bizi bu defa da kurtardı.⁹⁷"

Ahmet Samim Bey 11 Temmuzla birlikte ilan edilen meşrutiyetle nasıl hürriyete kavuştuyorsa 11 Nisan tarihinin de milletin hafızasında önemli bir yer teşkil ettiğini belirtir. İstibdatçıların nasıl ateşle etraflarının çevrildiğini kendi silahlarıyla vuruldularsa tıpkı 31 Mart isyancılarının da aynı duruma düşüklerini söyleyerek artık millette intikam ve endişe duygularının kalmaması gerektiğini yaşanan felaketlerin hafızalardan silinmesinin gerekliliğini şu şekilde ifade eder:

"11 Temmuz bizim için nasıl bir mukaddime id olduysa 11 Nisan tarihi de hafıza millette âli alabda bakakalacak bir yevm hallas sürerdi. Ateşle muhat bırakıp kendi iğnelerinin zehri ile nasıl yine kendini vurup öldürürse bu defa da istibdat kendi silahıyla kendi mevtini tacil etti. Artık bugün kalp millette o mazi alam ve faciaya karşı hiç endişe gayz ve intikam kalmamalıdır. Senelerden beri inleyenlerin, sürünenlerin boğulanların parçalanaların bütün o mezalimi şahittir. Kafalarınız taşan ıstırahını bugün hatıra-yı milletten ebediyen silinmeleridir".⁹⁸

Saday-ı Millet Gazetesi beyanatında temel haklarının savunuculuğunu da üstleneceğini belirtir. Bunun için Osmanlı unsurları arasında eşitliğin sağlanmasının önemine vurgu yaparak anadilde ifade hürriyetinin önemine değinen "Mahkemede Lisan Meselesi" başlıklı haberinde Arapların yoğun olarak yaşadıkları vilayetlerde Arapçanın yazışmalarda kullanılmasını memnuniyetle karşılamaktadır. İstibdat döneminde anadilde yazışmanın yasak olduğunu, mevcut hükümetin Arap vilayetlerindeki mahkemelerde Arapça ifadeye müsaade ettiyse diğer Arap bölgelerinde de buna müsaade etmesinin gerekli olduğunu Osmanlı vatandaşları arasında bir tarafa hak ve özgürlük verilirken diğer taraftan bu temel hakların verilmemesi doğru değildir demektedir. Gazete haberi şu şekildedir:

"Ne lugus gazetesi bu serlevha ile yazdığı bir makalede diyor ki. Ahalisi Arap olan vilayet mahkemesinde Arap lisanın istimaline müsaade edildiği Meclis-i Mebusan ikinci reisi vekili Süleyman Elbistani Efendi tarafından buyrultu bildirildiğini yazmış idik. Bu havadis eğer sahih ise şayan-ı memnuniyettir. Çünkü zamanı istibdada ilga edilen bir adet kadimin iadesidir. Hükümet-i Osmaniye Arap vilayetindeki muhakemede Arap lisanının istimaline müsaade etmiş ise her halde Yanya vilayeti ile Cezayir Bahrı Sefit vilayeti mahkemesinde dahi lisan mahalın istimaline müsaade etmesi lazımdır. Çünkü vilayeti mezkurede dahi vaktiyle böyle bir usul cari iken zamanı istibdat da ilga edilmemişti. Bilocümle tebaa Osmaniye'de hukuk ve vazife nokta-ı nazardan yekdiğerine müsavi oldukları halde

⁹⁵ Ahmet Samim, "Kanun-i Esasi Alınır mı Verilir mi?", Hilal, 7 Nisan 1325, s. 1

⁹⁶ Ahmet Samim, "11 Temmuz 11 Nisan", Hilal, 14 Nisan 1325, sahife 1

⁹⁷ Ahmet Samim, "11 Temmuz 11 Nisan", Hilal, 14 Nisan 1325, sahife 1

⁹⁸ Ahmet Samim, "11 Temmuz 11 Nisan", Hilal, 14 Nisan 1325, sahife 1

hükümetin bir taraf ahaliyi ihtiyacını nazarı itibara olup da diğer taraf ahaliyesini hiç düşünmemesi doğru ve mesai olamaz"⁹⁹

Ahmet Samim'in Cidal Gazetesinde yazdığı "Jurnaller Meselesi" başlıklı haberinde jurnalcilerin ihbarlarıyla hayatları kararların yaşadıkları dramlar unutulmuş, bugün yine jurnalciler yüzünden memurluktan tasfiyeler ve tensikat kanunuyla maaşlarına el konulan insanların dramının tekrarı etmekte olduğu ifade edilmektedir. Gazetede tensikat kanununa göre görevine son verilenlerin gördükleri, istibdat döneminin en meşhur jurnalcilerinin çıkarları için sürgün edilenler, devleti ayaklar altına alanlar tarafından geleceklerinin karartıldığıdır. Gazete durumun ne kadar vahim olduğunu ifade ederek kendisinin aldığı cezanın haklı dahi olsa da ruhunda açtığı yarayı unutmadığını bu uygulamanın meşrutiyet devrinde hala devam etmesinin ise üzüntü verici olduğunu belirtir. Gazete haberi şu şekildedir:

"jurnalcilerin ilkaatıyla tasvir olunan bu mahzur mevhum mukabil kalıp imtida bir inkisar muhakkakın temadiyesi tecavüz olunduğunu da unuttular. Bugün tasfiyeden ve tensikattan dolayı vaka olan şikâyetlerin ve iddia olunan mağduriyetlerin kısmı izami bundan inbisat ediyor. Bir tensik ve tasfiyede görüyor ki devri sabkın en meşhur kodaman jurnalcileri ve menfaat-ı şahsiyesi için menfi, devleti pamal edenler mevki ikbalinden ser-i efraz kalmışlardır. Bu ne halet yarab deyip kendisinin uğradığını ceza muhik olsa dahi nefsinde onu gadr makamında telakkiye mecbur kalıyor. Hala pek bir namiye namus ile devri Dilara meşrutiyet çıkanlara bu halet bir kat daha muris-i melal oluyor. İşte memleketimizde bugün hükmü ferma olan haleti ruhiye"¹⁰⁰

Saday-ı Millet Gazetesinde yer alan "Yine mi Tehdit Politikası" başlıklı haberde İttihat ve Terakki'nin hükümetin işlerine müdahale etmesini eleştirilmektedir. Gazete İttihat ve Terakki hakkında yazmış olduğu makalenin Tanin tarafından eleştirildiğini söyleyerek ittihat ve terakki fırkasının şiddetinin gün geçtikçe arttığını, vekillerin bu baskından usandığını, fırkadan ayrılmak isteyenleri tehdit edildiğini ve yirminci asırdaki Türkiye için bu durumun bir esaretten farksız olduğunu ifade eder. Gazete İttihat ve Terakkinin yalnızca vekiller üzerinde değil halk üzerindeki baskısından da bahsederek ittihatçıların yalnızca top ve tüfekleri olmadığını bu işi alttan alta hafiyeler aracılığıyla yaptığını belirtir. Gazete haberi şu şekildedir:

"Tanin'in dünkü itirazat ve tecavüzüne sebep ve vesile teşkil eden makalemizde ittihat ve terakki fırkasının şiddet ve savatını gittikçe artıran o bi aman-ı tahakküm ve tağlibden bıkip artık bu fırka ile alaka ve münasebetleri katletmiş olan mebusanı ve yine bu sebeple ayrılmak azminde bulunan diğer azayı tehdit ve İhafe kasdıyla bazı devair İntihabiyeden çektilen telgraflarla yirminci asırda hür ve meşrutiyet perver Türkiye'de esaret ve vicdaniye ilanına kalkışıldığını söylemiştik. Evet, efkâr üzerinde tehditler tazyikler ile esaret vicdaniye ilan olunur. Yalnız topları, tüfekleri, hançerleri, noksan bunu gizliden gizliye alttan alta telkinat ve tesvilat ile türlü türlü vesait hasise vesait hafiye ile yapılır."¹⁰¹

Saday-ı Millet Gazetesi İttihat ve Terakki yoğun olarak eleştirmekte ve uygulamalarının hükümete ve devlete zarar verdiğini iddia etmektedir. Gazete "İttihat ve Terakki" başlıklı haberinde ittihat ve Terakkinin üyelerinin büyük bir çoğunluğunun askerlerden oluştuğunu, hükümete verdikleri emirlerle bazı yönetimlere müdahale ettiğini bu durumun devam ettiği takdirde ileride sorunlara gebe olduğunu bu uygulamanın ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eder. Gazete ayrıca ittihat ve Terakkinin bazı üyelerinin hükümete olan müdahalesinin son bulması için çaba harcadıklarını onların iyi niyet sahibi olduklarını öte yanda art niyetli olanlarında varlığına işaret ederek onların davranışlarıyla bunu kanıtladıklarını ifade etmektedir. Gazete haberi şu şekildedir: "Ekseriyetle azası zabitanadan müteşekkil olan ittihad ve terakki cemiyetinin emri hükümete müdahalesinde bazı mahalin idareye mehalik idareye tasvir edenler ve hal böyle devam ettiği takdirde atide ne gibi müşkülâtın bize intizar etmekte bulunduğunu ihtar eden ve bu müdahale keyfinin refi ve izalesini talep ve bu maksat uğrunda çalışıp çabalayanlar arasında hüsnü niyet sahibi hamiyetli namuslu pek çok adamlar hakiki vatanperverler bulunduğuna gibi elbet bu karışık fırtınalı bulanık suda kendi hesaplarına sayd-ı menfaat etmek isteyenler de mevcuttu. Nitekim bunu bize vakayı mütehare isbat eylemişlerdir."¹⁰²

İştirak Gazetesi "Kardeşim Şevket" başlıklı gazete haberinde Ahmet Samim Bey'in öldürülmeden önce Kıbrıslı Şevket Bey'e göndermiş olduğu mektubundan bahsetmektedir. Mektupta İttihat ve Terakki'yi oldukça sert bir dille eleştiren Ahmet Samim Bey'in ittihatçıların tarafından ölümle tehdit edildiğini ama bu tehditler karşısında korkmadığını, ittihatçıların ölüm fermanını ilan ettiklerini, belirterek konuda Kıbrıslı Şevket Beyi bilgilendirmektedir. Bir nevi vasiyetname özelliği de taşıyan mektupta Ahmet Samim Bey'in cenaze merasimi hakkındaki talebi anlatılarak gömülmeyi istediği yer hakkında ayrıntılı bilgi

⁹⁹ "Mahkemede Lisan Meselesi", Cidal, 19 Teşrinisani Sene 1325, s. 3

¹⁰⁰ "Jurnaller Meselesi", Cidal, 19 Teşrinisani 1325, s. 2

¹⁰¹ "Yine Mi Tehdit Politikası", Saday-ı Millet, 3 Mart 1910, s. 1

¹⁰² "İttihat ve Terakki Cemiyeti", Saday-ı millet, 25 Kânunusani 1325, s. 1

verilmektedir. Mektupta ayrıca Ahmet Beyin içinde bulunduğu ruh durumu da tarif edilerek bir veda havası içindeki duyguları ifade edilmiştir.

“Bu akşam fevkalade bir işim zuhur etti, gelemeyeceğim. Bunun için bilhassa affını rica ederim kardeşim. Bittabi Şahabettin de gelemez. Sana gayet mahrem ve namusumuza tevdi edilmek üzere bir müjde vereyim. Fakat bunun hariçte yayılması etrafımızda dolaşan daha yaklaştırmaktan başka şeye yaramaz. İttihat ve Terakki Cemiyeti idamına hükmetmiş. İdam olunacağım. Bunu yarı resmi bir suretle tebellüğ eylediler. Haberiniz olsun. Yalnız arkadaşlardan rica ediyorum. Bana, Hasan Fehmi'ye yaptıkları gibi mükellef bir cenaze alayı tertip etmesinler. Demirciköyü'nde bir bayır tepesinde küçük ve garip bir köy kabristanı vardır. İstiyorum ki beni oraya defin etsinler. O mezarlığın kenarında gençliğimin en tatlı birkaç saat-i şîir ve hülyasını geçirdim. Fikrimin o küçük mezarlıkta olduğu kadar hiçbir yerde o derin sükûn ve istiğrakte daldığını bilmem. Mezarlığın bulunduğu tepeden bütün kırlar, tarlalar, etrafın uzaktan birer küçük ve yeşil demete benzeyen koruları, ormanları ve nihayet ta ilerde Karadeniz'in durgun ve mavi, gah beyaz ve coşkun, uçsuz bucaksız yüzeyi görülür. Cenazemin de orada kalmasını arzu ediyorum. Emin ol ki kalbimde hiçbir korku duymuyorum. Bana dindarane bir tevekkül geldi ve ölmeğe dahi hazırım. Yalnız ne zaman olacağını bilemiyorum. Yakında inşallah görüşür ve bunu size tafsilatıyla anlatırım. Gözlerini öperim. Nureddin'e selam. Edhem Efendiye ihtiram. “Ahmet Samim.”¹⁰³

Ahmet Samim Bey 9 Haziranı 10 Haziran'a bağlayan 1910 gecesi arkadaşı Fazıl Ahmet ile birlikte gazete matbaasından çıkıp Eminönü'ne doğru giderken sokak ortasında kimliği belirlenemeyen şahıs tarafından karakola oldukça yakın bir mesafede silahla vurularak öldürülmüştür. Olaydan Fazıl Ahmet şans eseri kurtuldu. Ahmet Samim Bey'i öldüren kişinin kim olduğu tam olarak aydınlatılamasa da İttihatçılar tarafından işlendiği genel kanı olarak kabul edilmekte.¹⁰⁴

İştirak gazetesi Ahmet Samim Bey'in öldürülmesini “Cinayet-i Fecia” başlıklı gazete haberinde Saday-ı Millet başyazarı Ahmet Samim Bey'in Cuma gecesi bir hain tarafından katledildiğini duyurarak baş sağlığı dileğinde bulunmuştur. Haberde Ahmet Samim Beyin açık fikirli bir gazeteci olduğunu belirten İştirak gazetesi Cinayet'in karakola iki adım mesafede meydana gelmesini, katilin yakalanmamasını, zabıta için bir utanç olarak değerlendirir. Zabitanın katili bulmadığı takdirde bunun siyasi bir cinayet olarak kalacağını belirterek Ahmet Samim Bey'in cinayeti ile Hasan Fehmi Beyin cinayeti arasında bir ilişkisi olduğunu işlenen cinayetin aynı şahıslar tarafından yapıldığını düşünür.

“Saday-ı millet Sermuharriri Ahmet Samim Bey Cuma gecesi bir dest-i hain ve hafi tarafından katil olunmuştur. Refikimizi taziyet ederiz. Ahmet Samim Bey zeki ve müstebid simalarımızdan biri idi. Vaka-ı cinaiye karakoldan iki adım uzakta vuku bulmuş olduğu halde katilin derdest edilememesi zabıta için ne kadar şeyn ve mucp-i teessüf olduğu gayri kabil-i inkârdır. İlk kurşun ta dimağa isabet etmesi katilin maharetine delalet ediyor. Zabıtamız her halde katili bulmalıdır. Aksi takdirde iştirak bunu bir cinayet-i siyasiye addetletmekte haklı kalacaktır. Ahmet Samim Beyin vuku-u katli ile Hasan Fehmi Beyin keyfiyet-i katlinde mühim bir münasebet vardır. Birisi köprüde karakoldan biraz uzakta bir maharetli el tarafından birisi de Eminönü'nde ve karakoldan biraz ötede vurulmuştur.¹⁰⁵

Haberin devamından ise Ahmet Samim Beyin oldukça genç yaşta olduğunu aynı meslek grubundaki meslektaşlarında oldukça farklı özelliklere sahip olduğunu ve devleti yapacak çok daha fazla şeyleri olduğunu belirterek yazılarının oldukça dikkat çektiğini ifade eder. Bu yüzden Saday-ı Millet'in Ahmet Samim'in yaşamını yitirmesine üzülmekte çok haklı olduğunu hatta bütün gençlerin aynı üzüntüyü paylaştıklarını hükümete muhalif olan bütün gazetecilerin akibetinin aynı olmasından endişe duyduklarını da belirtir.

“Ahmet Samim Bey'in otuz yaşında kalemiyle temeyyüz etmiş bir gençti. Kendisinden daha birçok hizmetler bekliyorduk. Ahmet Samim Bey kuvvetli kalemi ateşin yazılarıyla çoktan beri nazar-ı dikkati celp ediyordu. Saday-ı millet gazetesi ne kadar müteessir olsa layıktır. Yalnız o değil bütün gençler buna teessüf ediyorlar. Hatta daha doğrusu söyleyelim. Bütün muharrirlerimizin sıra bize geliyor diye düşündüklerini görüyoruz.”¹⁰⁶

İştirak Gazetesinde “Mebusan ve Matbuat” başlıklı haberi Ahmet Samim Bey'in öldürülmesi Beyoğlu ve Avrupa camiasında oldukça üzüntü yarattığını yabancı muhabirler gazetelerine konu ile ilgili açıklama yaparak pek çok beyanatlarda buldukları halde Türk gazete ve gazetecilerin herhangi bir ifadede bulunmayıp sustuklarını üzülmeye ifade etmiştir. Haber şu şekildedir:

“Ahmet Samim'in vakayı katli Beyoğlu ve Avrupa mahfil-i sayesinde pek azim heyecan ve tesiri badi olmuş muhabirin-i ecnebiye gazetelerine tafsilat vererek birçok mülahatât ve beyanatta bulunmuştur.

¹⁰³ Ahmet Samim, “Kardeşim Şevket” İştirak, 31 Mayıs 1326, s. 258

¹⁰⁴ Hastaş, Mehmet T. (2012). *II Meşrutiyet'te Muhallif Bir Gazeteci*. İstanbul: İletişim, s. 74

¹⁰⁵ “Cinayet-i Fecia”, İştirak, 22 Mayıs 1326, s. 2

¹⁰⁶ “Cinayet-i Fecia”, İştirak, 22 Mayıs 1326, s. 2

Hâlbuki Türk gazeteleri cerait –i garibede defin olduğu pekâlâ bildikleri halde hatta bir takım cümle-i kazip ve riya istimal edecek kadar haysiyet –i matbuatı sefil derekelere indirmişlerdir”¹⁰⁷.

Hasan Fehmi cinayetinin üzerinden henüz bir yıl geçmişken yeni bir siyasi cinayetin işlenmesi iktidarın muhalif olana tahammül edememe, tek tipçi ve yasakçı anlayışını ortaya koymaktadır. Büyük beklentilerle ilan edilen meşrutiyet, halkta büyük bir hayal kırıklığı yaratarak bir baskı rejimine dönüşmüştür. Durumun vahametini ise Ahmet Mithat Efendi sözleri özetler:” 'Ey kari! Ahmet Samim'i unutm! Bu memlekette böyle düşünüyor diye adam öldürdüklerini hiç unutm!'"

Sonuç

Düşünce ve ifadelerin bir korku ve kaygı duymadan açıklanabilmesi toplumsal gelişimde son derece önemlidir. Toplumların ilerleyebilmesi, gelişmesi ancak ifade hürriyetinin sağlandığı hukukun üstünlüğünün kabul edildiği demokratik devletlerde mümkün olabilmektedir. Düşünce ve ifade hürriyetini elde edebilmek kolay olmamıştır. İfade hürriyetinin gelişmesi bilginin kilisenin tekelden çıkmasıyla sağlanmış daha sonra anayasal süreçlerle birlikte devlet korumasına alınarak, düşündüğünü ifade edebilmenin yöntemleri zenginleşmiştir. Basın yoluyla ifade hürriyetinin kullanılması ifade hürriyetinin öne çıkan kullanım alanlarından biridir. Basın demokratik toplumlarda kamuoyu oluşturmada, kitleri harekete geçirmek ve bilgilendirmede önemli bir araçtır. Osmanlı devletinde yayımlanmaya başlayan gazete ve dergiler vasıtasıyla Basının, kamuoyu oluşturabilme ve siyasal bilinç aşılayabilme gücü devletin basını kendisine karşı bir tehdit olarak algılamış ve tehdidi bertaraf etmek için yasal düzenlemeler oluşturmuş basının sesini kesmeye çalışmıştır. Oysa Osmanlı aydınının tek düşüncesi devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmaktır. Bunun için yapılması gereken halkı bilinçlendirmek, meşruti idarenin tam manasıyla yerleşmesini sağlamak, hürriyet, müsavat, uhuvvet sağlayarak bütün unsurlarının barış içerisinde yaşamalarını sağlamaktır. Bu amaç için varlık gösteren Osmanlı aydınları toplumun aksayan yönlerini işaret etmesi, hükümetin sorumluluklarını hatırlatıp, eksiklerini, hatalarını söylemesi hükümetler tarafından çoğu zaman tehlike olarak görülüp yok etmenin, susturmanın planı haline gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

Kitap

- Akşin, Sina (1997). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*. Cilt1, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Anar, Erol (2000). *İnsan Hakları Tarihi*. İstanbul: Çivi Yazıları.
- Hamza, Çakır (2007). *Gazeteciliğe Giriş*. İstanbul: Tablet Yayınları.
- Çavdar, Tevfik (1995). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*. Ankara: İmge Kitapevi.
- İnuğur, Mehmet Nuri (2002). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: D&R.
- Gevgili, Ali (1990). *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Girgin, Atilla (2009). *Türkiye'de Yerel*. İstanbul: Basın Der Yayınları.
- Gören, Zafer (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş T.C Anayasa Eki İle*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.
- Hastaş, Mehmet T. (2012). *II. Meşrutiyet'te Muhalif Bir Gazeteci*. İstanbul: İletişim.
- İskit, Servet (1943). *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. İstanbul: Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.
- Jürher, Eric Jan (2000). *Modernleşen Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Kabacalı, Alpay (1990). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kabacalı, Alpay (2007). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Kabacalı, Alpay (2007). *Türkiye'de siyasi Cinayetler*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Kamber, Suat (2012). *İfade Özgürlüğü*. Ankara: T.C Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı.
- Karan, Ulaş, (2018). *İfade Özgürlüğü*. Ankara: Mrk Baskı ve Tanıtım.
- Kocabaşoğlu, Uygur (2008). *Hürriyetin Basması Kadar Basını da Ünlüdür*. (Editör: Sina Akşin, Sarp Balcı, Barış Ünlü), 100. yılında Jön Türk Devrimi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koloğlu, Orhan (1994). *Abdülhamit Basın Rejimi Deyimi Üzerine*. (Editör: Mübahat Kütükoğlu), Sultan II. Abdülhamit ve Devri Semineri, 27-29 Mayıs 1992, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Koloğlu, Orhan (2013). *Osmanlı'dan 21 Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif.
- Kudret, Cevdet (1977). *Abdülhamit Devrinde Sansür*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Lewis, Bernard (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (İngilizceden Çeviren Prof. Dr. Metin Kıratlı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özhan, Hacı Ali & Özipek, Bekir Berat (2003). *Yargıtay Kararlarında İfade Özgürlüğü*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi (2018)*. 1 Cilt (1868-1869), Tüm Koleksiyon, (Editör, Selim Karlıtekin) İstanbul: Vakıf Kültür Yayınları.
- Sunay, Reyhan (2011). *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Topuz, Hıfzı (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Turabi, Selami (20016). *İfade ve Basın Özgürlüğü*. Ankara: Adalet.
- Makale**
- Acabey, Mehmet Beşir (2011). Basın Özgürlüğü ve Bu Özgürlüğün Bir Sınırı Olarak Kişilik Hakkı. *Journal of Yaşar University*, C:8, S: Özel, s,1-54.
- Akarcalı, Sezer (1989). Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.44, S.1, s, 265-287.

¹⁰⁷ "Mebusan ve Matbuat", İştirak, 31 Mayıs 1326, s. 3

- Akbulut, Uğur (2013). Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876). *Turkish Studies*, S.8, C.5, s. 31-57.
- Andı, Kübra (2006). Servet-i Fünûn Mecmuası, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.4, C.7, s.533-544.
- Aslan, Taner.(2010). 31 Mart Hadisesi Üzerine Vilayetlerde Çıkan Olaylar Karşısında Alınan Tedbirlere ve Askerî Faaliyetlere Dair Yazışmalar. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.28, s.1-26.
- Aysal, Necdet.(2006). Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.37-38, s. 15-53.
- Baran, Sinan,(2018). Türk Basın Kanunlarının Genel Görünümü ve 5651 Sayılı Kanunun İnternet Gazeteciliğine Etkileri Üzerine Bir Tartışma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5, C.4,s. 387-404.
- Benek, Kazım.(2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadar ki Gelişimi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, C.7, s.27-39
- Buttanrı, Müzeyyen.(2013). İkdâm Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900). *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 4, C. 1,s 77-98.
- Ceylan, Ayhan(2006). Türk Hukuk Tarihi. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.1, s. 139-155.
- Demirel, Fatmagül (2004). Osmanlı Devleti'nde Kitap Basımının Denetimi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 5,s.89-104.
- Demirkol, Gökhan (2016). Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması. *Hittit Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9,C. 2, s.688-710
- Doğaner, Yasemin (2012). Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.29,C. 1, s. 109-121.
- Doğramacıoğlu, Hüseyin(2012). Namık Kemal'in Diyojen Gazetesindeki Mizahî Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, S.7,C.1,s.935-951.
- Gümüş, Musa (2010). Namık Kemal'e Göre Şark Meselesi ve Osmanlı Devleti'ni Çöküşe Götüren Sorunlar. *History Studies*, C.2,Sayı: Ortadoğu Özel Sayısı, s.145-163.
- Kerimoğlu, Hasan Taner (2015). II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XXX, C.1, s. 149-180.
- Mazıcı, Nurşen (1996). 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 18, C. 5, s.130-154.
- Özkorkut, Nevin Ünal (2002). Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, S.3, C.51,s. 65-84.
- Özçelik, Tarık (2009). Ceride-i Havadis 'de Ziraat, Ticaret ve Sanayi Tartışmaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 56, C.0, s.469-518.
- Şahin, Emine (2017). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Osmanlı'da Mizah Basını, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.2, s.20-43.

Ansiklopedi

- Yazıcı, Nesimi (2011). Tasvir-i Efkâr. *İslam Ansiklopedisi*, c. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 138-40.
- Çelik, Hüseyin (2006). Muhbir. *İslam Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 32-34.
- Parlatır, İsmail (2009). Servet-i Fünun. *İslam Ansiklopedisi*, c. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 573-575.
- Özcan, Azmi (2004). Meşveret. *İslam Ansiklopedisi*, c. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 396-398.
- Özcan, Azmi (2007). Otuz Bir Mart Vakası II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesiyle Sonuçlanan Askeri İsyân. *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss.396-398).
- Bekir Topaloğlu (2010). Şûrâ-yı Ümmet. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 24-242.

Seminer

- Koloğlu, Orhan (1994). Abdülhamit Basın Rejimi Deyimi Üzerine. Mübahat Kütükoğlu, *Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri*, 27-29 Mayıs 1992, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi

Sürelî yayın

- Cidal
Hilal
Saday-ı Millet
Serbesti
İştirak